

BLAISE PASCAL

**A KORAI KERESZTÉNYEK
ÖSSZEVETÉSE A MAI KERESZTÉNYEKKEL**

**ÉS EGYÉB KISEBB MŰVEK KÖZÖTTÜK
GILBERT PÉRIER FIVÉREM, BLAISE PASCAL
CÍMŰ ÉLETRAJZI ÍRÁSA**

AETERNITAS

Forrás: www.mek.oszk.hu

BLAISE PASCAL

A KORAI KERESZTÉNYEK
ÖSSZEVETÉSE A MAI KERESZTÉNYEKKEL

ÉS EGYÉB KISEBB ÍRÁSOK, KÖZÖTTÜK NŐVÉRE MADAME GILBERTE PÉRIER
FIVÉREM, BLAISE PASCAL
CÍMŰ ÉLETRAJZI ÍRÁSA

AETERNITAS

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült

Blaise Pascal: Oeuvres complètes

Éditions du Seuil, 1963

Fordította

Bede-Fazekas Enikő

Csabai Tamás

Reisinger János

Hungarian translation © Bede-Fazekas Enikő, Csabai Tamás, Reisinger János, 2005

Tartalomjegyzék

Kiadói előszó.....	3
A bűnös megtéréséről (Bede-Fazekas Enikő fordítása).....	4
A korai keresztények összevetése a mai keresztényekkel (Bede-Fazekas Enikő fordítása).....	6
Ima, amelyben a betegségek helyes használatát kéri Istentől (Reisinger János fordítása).....	8
Három értekezés az előkelők állapotáról (Csabai Tamás fordítása).....	12
Nővére, Mme Gilberte Périer: Fivérem, Blaise Pascal (Csabai Tamás fordítása).....	15

Kiadói előszó

Ismét egy Pascal-kiadás. Közel negyedfél évszázaddal a halála után is keressük, olvassuk. Megkerülhetetlen és messze ható gondolkodó, modern szellem maradt.

Újbóli megjelenése igazi ünnep. Nem mondjuk, hogy csakis és elsősorban a „kereszt bolondságából” élőké. Az egész gondolkodó emberiség ünnepe. Hogy miért, megtudhatjuk az alábbi „megnyitóbeszéből”:

„Száz kötetre való szentbeszéd sem ér fel ezzel az étellel, és messze nem alkalmasak ily mértékben a hitetlenek lefegyverzésére. Pascal úr rendkívüli alázata és hitbuzgalma jobban megszegyeníti a szabadgondolkodókat, mintha rájuk szabadítaná egy tucatnyi hittérítőt. Nem mondhatják nekünk immár, hogy csupán a kisszerű emberek lesznek vallásosak, hiszen a hit legerőteljesebb megnyilvánulása végett lám a világ egyik legkiválóbb mértantudósához, egyik legelméletesebb metafizikusához és leg-mélyrehatóbb szelleméhez utalhatjuk őket. Egy ilyen filozófus vallásosságának hasonló szavakra kell indítania a vallástalanokat és a szabadgondolkodókat, mint amilyenekre egy bizonyos Dioklész ragadtatta magát, amidőn Epikuroszot meglátta egy templomban: «Micsoda ünnep, kiáltott, mekkora látványosság ez számomra: Epikurosz egy templomban! Minden kételyem szertefoszlott, a vallás visszanyerte tisztelt helyét. Jupiter nagysága soha nem volt számomra ennyire nyilvánvaló, mint most, látván Epikuroszot térdre borulva!» (Pierre Bayle: Az irodalmi köztársaság hírei, 1684)

Így beszélt róla a kortárs – aki az ellenlábás felekezett elkötelezett írója volt egy korántsem békés időben –, a pusztai politikai egységfrontoknál szilárdabb talajon álló „ökumenizmus” jegyében.

Egon Friedellel kijelenthetjük, hogy a keresztény hittel szemben hadat folytatók is előbb vagy utóbb az ő személyébe botlottak, s csak úgy kiálthatták ki magukat győztesnek, ha e párbaj elől kitértek. Sainte-Beuve, a neves esztéta találó mondása szerint Pascal írásainak elolvasása után „maradhatunk ugyan hitetlenek, de gúnyolódók és átkozódók soha többé”.

Kötetünkben nagyrészt még kiadatlan hitvédelmi tárgyú opusculumok – vagyis kisebb művek: a Pascal-filológia e kategória alatt tartja számon a Gondolatok és a Levelek egy vidéki férfiúhoz c., nagyobb lélegzetű művein kívül eső kisebb írásait, leveleit – kaptak helyet. Ezek jelentősége semmiképpen nem mérhető a Gondolatok mélységeihez, de a magyar olvasóközönség által kevésbé számon tartott Levelek elmésségéhez, műfajteremtő erejéhez sem. Mindazáltal, a maguk nemében egyedülálló írást köszönhetünk mind a címadó írásban, mind a Három értekezés az előkelők állapotáról című művében. Rájuk nézve is igaz, amit Babits a Vidéki Levelek kapcsán írt: „Súlyos kérdésekről egyszerű és mindenki által érthető nyelven írt. Talán a matematikus is dolgozott benne, lehántva a feleslegest, s kivilágítva a gondolatot, a «szükséges és elégséges» szavakkal.” Fő-fő jellegzetességük, hogy a hitvédelem jelentős hitújítási igénnyel fonódik át, a deizmus támadásával hasonló súlyúnak érzélve a kereszténység általános lelki hanyatlását.

Gyűjteményünk legterjedelmesebb részét nővére, Gilberte életrajzi írása tölti ki, amely esetében különösen feltűnő volt eddig a magyar nyelvű változat hiánya, jóllehet a Pascal-életút megrajzolásában gyakori hivatkozási alap.

A kisebb írások kiadástörténetében úttörő jelentőségű volt egy 1999-ben az Osiris Kiadó gondozásában megjelent kötet – Boros Gábor szerkesztésében és Pavlovits Tamás kiváló előszavával. Tudunk ezen kívül egy 1944-ben kelt kisebb válogatásról: a minap eltávozott Fónagy Iván munkája. S e kötet sem tekinti lezártnak a magyar nyelvű Pascal-kiadások történetét, tudván, hogy születésüket nem tekinthetjük pusztán néhány filológus csodabogarának; inkább az életmű elévülhetetlenségének ékes bizonyítékaként állnak előttünk.

Felkérjük hát az olvasót, e kis művek fellapozásával legyen részese az ünnepnek!

BŰNÖS MEGTÉRÉSÉRŐL

E rövid írás, amelynek eredeti címe: Sur la conversion du pécheur, jelentős keresztény etikai tárgyú opusculum. Sok más írásához hasonlóan ez is keltezetlen. Így csupán viszonylag megbízható feltételezések alapján jelölhetjük ki születése időpontját az 1655-ös esztendő. Vagyis kevéssel azután íródott, miután bekövetkezett a filozófiatörténeti skandalum, a „tomizmussal szembeni kegyeletsértés”; tudniillik 1654-ben, „a kegyelem esztendejében” vetette papírra – amit halála után ruhájába varra találtak meg – a nevezetes felkiáltást: „Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákób Istene, nem a filozófusoké és a tudósoké.”

A bűnös megtéréséről a Szentírás egy különösen figyelemreméltó szakaszának, Pál apostol Rómabeliekhez írott levele 7. fejezetének gondolati és fogalmi készletét használja. A megtérés folyamatában, majd a hit megtartásában is megélt emberi tapasztalat jut itt szóhoz: a kétféle ember küzdelme az emberi szívben. Ugyanez az érdeklődés mutatható ki – nemkülönben janzenista vonzódása okán – Jean Racine Egy keresztény panasza amiatt, hogy magában ellentmondásokat tapasztal c. csodálatos költeményében (magyarul Illyés Gyula fordításában). Mindkét műben kidomborodik a hit heroizmusa is, ami az önmegtagadással teljes küzdelemben és a Krisztusért vállalt szenvedésben ölt testet.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy Luther felismerései is nagyrészt e bibliai irat tanulmányozásából indultak ki. A janzenisták, közöttük Pascal, hasonló igényt támasztottak a keresztény vallás hitelesítő jegyeivel szemben, sőt írásaikban, lelkiségükben, a cselekedetekre való figyelem aszkézisével megtoldva, ha lehet, még inkább előtérbe került a világ szeretetével szembeni szenvedélyes állásfoglalás.

Isten az ő kegyelme által valóságosan megérintett lélekben elsőként valamiféle különös világosságot és látást teremt, amelyek által a lélek merőben új módon szemléli önmagát és a dolgokat.

Ez az új világosság félelmet és szorongást kelt benne, amely átjárja a korábban gyönyörűségeket tartott dolgokban meglelt nyugalomát. Nem tudja többé felhőtlenül élvezni mindazt, mi azelőtt elbűvölte. Élvezetében a gyötrődő lelkiismeret kelt minduntalan zavart, és ez az új belső látás lehetetlenné teszi a megszokott öröm meglelését azon dolgokban, amelyeknek mindeddig teljes szívvel adta át magát.

Azonban a vallásos gyakorlatban még mindig több keserősége van, mint a világ hiábavalóságaiban. Egyfelől a látható dolgok jelenvalósága jobban megérinti, mint a láthatatlanok reménysége; másfelől a láthatatlanok szilárdsága inkább megragadja, mint a láthatók hiábavalósága. Ily módon az egyiknek kézzelfogható jelenléte és a másiknak bizonyossága irántuk érzett vonzalmát táplálja, illetve az egyiknek haszontalansága és a másiknak kézzel nem foghatósága a tőlük való idegenkedését szítja. Ennek következtében a lélekben kuszaság és zavar támad.

Úgy szemléli a mulandó dolgokat, mint amik csakhamar elenyésznek, vagy mint amik máris az enyészeté lettek. Megrémül a látványtól, mint válik semmivé minden, amit szeret, látván továbbá, hogy minden egyes pillanat javai fölötti örömét ragadja el tőle, s mi számára a legdrágább, szakadatlanul iramlík tova. Végül nem odázható sokáig a nap, melyen megfosztva találja magát mindattól, amibe reménységét vetette. Így hát tökéletesen megérti, hogy mivel szíve tűnékeny és haszontalan dolgokhoz kötődik, lelke egyedül és elhagyatottan fog állni az elmúlás küszöbén, hiszen nem ügyelt arra, hogy életét olyan valóságos és maradandó jóhoz kösse, amely megtarthatja őt ebben és az eljövendő életben egyaránt.

Ebből fakad, hogy semminek kezdi tekinteni mindazt, aminek vissza kell térnie a semmibe: az eget és a földet; saját szellemét és testét; szüleit, barátait, ellenségeit; vagyont és szegénységet; balsorsot és jólétet; becsületet és gyalázatot; megbecsülést és megvetést; hatalmat és ínséget; egészséget és betegséget; valamint magát az életet is. Nemsokára pedig, valami a lelkénél kevésbé maradandó, képtelen lesz megelégtíteni e lélek vágyát, amely olyan boldogságban keresi a megállapodást, ami ugyanolyan maradandó, mint ő maga.

Kezd csodálkozni vakságán, melyben addig élt. Amikor pedig tekintetbe veszi egy-felől a hosszú időt, amit e megfontolások nélkül töltött, valamint az emberek nagy sokaságát, akik ily módon élnek; másfelől annak bizonyosságát, hogy a lélek, lévén halhatatlan, nem találhat boldogságot ily mulandó dolgokban, melyek – ha előbb nem, a halálban mindenképpen – elvétetnek tőle, akkor a lélek valamiféle szent zavartságba és ámulatba esik, ami egy nagyon is üdvös nyugtalanságot ébreszt benne.

Mivel úgy tekinti, hogy bármilyen sokan legyenek is, akik e világ bölcsessége szerint élik le életüket, s bármilyen tekintélyt is sugározzon az emberi példák e sokasága, akik boldogságukat a világba helyezik, még ha kínálnak is valamiféle tartós örömet evilág dolgai – amit oly gyászos és egymást érő tapasztalatok sora

cáfol meg –, bizonyosan elkerülhetetlen, hogy ezek elvesztése vagy a halál végül meg ne fosszon az efféle boldogságtól.

Így aztán, mivel a lélek időleges kincseket gyűjtött magának – bármilyen is legyen természetük, akár gazdagságot, akár tudományt, akár hírnevet –, elkerülhetetlen szükségszerűség, hogy meg legyen fosztva boldogságának eme tárgyaitól. Ekképpen pedig, ha ezek meg is elégitették őt ez idáig, nem elégitetik meg őt az örök időkre nézve. És hogyha ez egy valóságos boldogság megszerzését jelentené is, mégsem jelenti az igazán maradandó boldogságra való törekvést, hiszen e rövid élet tartamára korlátozódik.

Így aztán e lélek szent alázattal, amit Isten emel a gőg fölé, a közönséges emberek fölé kezd emelkedni: elítéli viselkedésüket, meggyűlöli életszabályaikat, siratja vakságukat. Az igazi jó keresésének adja át magát; megérti, hogy annak rendelkeznie kell e két tulajdonsággal: az első, hogy hasonlóan maradandó legyen, mint a lélek maga, és csakis az ő beleegyezésével vehessék el tőle; a másik pedig, hogy semmi ne legyen nálánál kedvesebb.

Látja, hogy a világ iránt táplált szerelme idején a világban találta meg e másik tulajdonságot – vakságában, mivel nem gondolta, hogy bármi ennél szeretetreméltebb lehet. De minthogy az első tulajdonságot ott nem leli fel, megérti, hogy nem ez a legfőbb jó. Máshol keresi tehát, és minthogy valami egészen tiszta világosságtól vezetve tudja, hogy ez sem nem őbenne, sem nem rajta kívül, sem nem öelőtte levő dolog, önmaga fölött kezdi keresni.

E felfelé törekvő fohász oly magasrendű és olyannyira túl van minden tapasztaláson, hogy nem is áll meg az égben – mert az ég sem elégitetheti meg őt; sem az égen túl levők, sem az angyalok, sem a legtökéletesebb lények. Minden teremtményt maga mögött hagy, és a szívének sem tud megálljt parancsolni mindaddig, míg Isten trónusáig nem ér, ahol máris megtalálja nyugodalmát, és azt a jót, aminél nincsen semmi szeretetreméltebb, és amit csakis saját beleegyezésével vehetnek el tőle.

Jóllehet nem érzi át e vonzerőt, amellyel Isten a kegyesség gyakorlását jutalmazza, mégis tisztában van vele, hogy a teremtett dolgok nem lehetnek szeretetreméltebbek a Teremtőnél; és a kegyelem fényénél megvilágosodott értelme rádöbben arra, hogy semmi nem lehet szeretetreméltebb Istennél, aki csak attól vehető el, aki elutasítja őt, s hogy kívánni őt annyi, mint megnyerni, elutasítani pedig annyi, mint elveszíteni őt.

Ezért aztán a lélek örvendezik azon, hogy oly jóra lelt, amitől csak akkor fosztható meg, ha ő maga kívánja, és azt semmi nem múlhatja felül.

Megújult gondolkodása által Teremtője nagyságának szemlélésébe merül, meg-alázkodástól és mély hódolattól kísérve. Megüresíti magát az Ő jelenlétében, de mivel képtelen önmagáról eléggé alantas, a legfőbb jóról pedig kellően emelkedett fogalmat alkotni, újabb erőfeszítéseket tesz, hogy a semmi legvégső mélységéig alázkodjék meg, miközben Istent végtelen nagyságában szemléli, amely mind jobban tágul szemei előtt. Végül ebben az erejét meghaladó szemléletmódban elcsendesedve imádja Istent; önmagát nyomorult, haszontalan teremtményének látja, miközben Őt megújuló tisztelettel imádja és áldja, és szeretné mindörökké áldani és imádni Őt.

Azután felismeri Isten iránta való kegyelmét, amely egy ilyen nyomorult féregnek is kinyilvánította végtelen méltóságát, majd miután szilárdan eltökélte magában, hogy örökké hálás lesz neki mindezért, a szégyen önti el, amiért azelőtt annyi hiábavalóságot jobban szeretett ennél az isteni Úrnál. Magába szállva és a bűnbánat lelkületével Isten irgalmasságához folyamodik, hogy feltartóztassa haragját, melynek következménye félelmetesnek látszik előtte, látván Isten végtelen nagyságát.

Buzgó imákkal járul Isten színe elé, hogy könyörületet találjon öelőtte, hogy amint kedves volt öelőtte, hogy kijelentse magát neki, legyen kedves előtte az is, hogy vezeti őt, és megmutatja számára a hozzá vezető utat. Isten után áhítózván, azt is szeretné, hogy Isten jelölje ki a felé vezető utat, s hogy Ő maga legyen az út, vágyakozásának tárgya és végcélja egyaránt. Az ima után eljön a cselekedetek ideje, és...

Mindjobban megismeri Istent, és vágyakozik hozzá menni; de minthogy nem tudja ennek helyes módját, így, amennyiben vágya őszinte és igazi, ugyanazt teszi majd, mint az az ember, aki célja felé igyekeztél el, és miután ráébred erre, azokhoz fordul, akik tökéletesen ismerik az utat, és...

Elhatározza, hogy élete hátralevő részében dolgait Isten akaratához igazítja, ám mivel természetes erőtlensége és a korábbi bűnök megszokása képtelenné tették arra, hogy e boldogságra eljusson, Isten irgalmáért könyörög, hogy mutassa meg neki a Hozzá vezető utat, hogy egybekapcsolódjék, majd örökre egybeforrjon vele.

Így ismeri fel, hogy teremtményi mivoltában imádnia kell Istent, adósként hálákat kell adnia neki, bűnősként elégtételre kötelezett iránta, és nincstelen szűkölködőként kérnie kell tőle.

A KORAI KERESZTÉNYEK ÖSSZEVEVETÉSE A MAI KERESZTÉNYEKKEL

Eredeti címe: Comparaison des premiers chrétiens avec ceux d'aujourd'hui. E méltatlanul mellőzött művecske szemléletesen tükrözi a janzenista mozgalom fáradozásait a katolikus egyház megújításáért. Vallás- és dogmatörténeti kuriózum, amennyiben a keresztény egyházban a III. századtól elterjedő gyakorlat, a gyermekkeresztség veszedelmes következményeit sorolja elő. E tekintetben az egész európai tradicionalizmus falát is áttörte.

E hitvédelmi tárgyú írás részben a tíz évvel korábban megjelent janzenista alapmű, a De la Fréquente Communion (A gyakori áldozásról) című Antoine Arnauld-könyv hatástörténetéhez tartozik, mely utóbbi a laza erkölcsök betolakodásával szemben emelt szót. A janzenista-jezsuita vita – mely egy évezredes dilemma pillanatképe csupán – tárgya: Mi szolgálja inkább az egyház érdekét? A lehető legszélesebbre tárni a kaput a hívek előtt, dacolva az egyház lelki felhígulásának veszélyével? Vagy inkább a keskeny ösvény hirdetésével választás elé állítani a keresztségre vágyakozókat? Pascal, belátva, hogy a keresztény vallás tiszteltté tételében a fő akadályt nem az ateizmus, hanem a rossz kereszténység képezi, érezhetően az utóbbi felé kezd hajlani.

Az író mindazonáltal a végsőkig védelmébe veszi egyházát. Pascal mindvégig kitart álláspontja mellett, miszerint a kegyelem forrása az egyház, mely a katolikus felfogásban lényegében transzcendens fogalommá nőtte ki magát. Iránta való buzgalmában elkerüli a figyelmét a nyilvánvaló tény, hogy a lazuló erkölcsiség, a földi születést az újjászületéssel egybemosó gyakorlat egy bibliai elv eltorzulásából táplálkozik. A gyermekkeresztség behozatalát, majd általánossá tételét csaknem leplezetlenül a földi uralomra pályázó egyház hatalmi igénye diktálta.

Az egyház születésekor csakis olyan keresztényeket láthattunk, akik az üdvösséghez szükséges hitpontok mindegyikében hiánytalanul fel voltak készítve; ma ezzel szemben oly vaskos tudatlanságnak vagyunk tanúi, hogy az könnyekre fakaszt mindenkit, akik gyengéd érzelmeket táplálnak az egyház iránt.

Abban az időben az emberek csak hosszas vágyakozás és komoly erőfeszítés után léptek be az egyházba; ma minden akadály, gond és erőfeszítés nélkül benn találják magukat.

Kizárólag alapos vizsgálat után fogadták be őket; mostanság vizsgálat nélkül felvétetnek.

Akkoriban csak azután fogadták be őket, miután feladták elmúlt életüket, megtagadták a világot, a testet és az ördögöt. Manapság belépnek, még mielőtt képesek lennének e dolgok bármelyikére.

Végül hajdanán ki kellett jönniük a világból, hogy felvétessenek az egyházba; ezzel szemben ma egyidejűleg lépnek az emberek a világba és az egyházba. Abban az időben e lépésükkel a világ és az egyház közötti alapvető különbségre mutattak rá. Úgy tekintették ezeket, mint két ellentétes dolgot, mint kibékíthetetlen ellenségeket, amelyek közül az egyik szakadatlanul üldözi a másikat, a látszólag gyengébb pedig egy napon diadalmaskodni fog az erősebb fölött. Ily módon e két ellentétes tábor közül elhagyják az egyiket, hogy a másikba lépjenek; feladják az egyik életszabályait, hogy a másikéit tegyék magukévá; levetkőzik az előbbi érzelmeit, hogy felöltözzék a másikéit.

Végül elhagyták, veszni hagyták, megtagadták a világot, ahol először megszülettek, hogy teljesen az egyháznak szenteljék magukat, ahol a második születésüket vették. Ily módon tehát fogták fel tehát a kettő közötti szakadéknyi távolságot.

Ezzel szemben manapság szinte egyszerre találják magukat egyikben is, másikban is, és ugyanaz a pillanat, amely a világra hoz bennünket, az egyház számára is újjászüli; így az avatatlan elme nem is tud különbséget tenni e két mégoly ellentétes világ között sem. A mai keresztényeket egyszerre nevelték az egyikben és a másikban; a szentségekhez járulnak, eközben élvezik a világ gyönyöreit stb.

Így míg régen alapvető különbséget fedeztek fel a kettő között, ma ezek az ő szemükben egymással összemósódnak és elvegyülnek, melyek következtében szinte már nem is különülnek el egymástól.

A születő egyházban a katekumeneket – vagyis azokat, akik a keresztséget igényelték – oktatásban részesítették, mielőtt a keresztségben részesültek volna. Kizárólag akkor fogadták be őket, miután a hit

misztériumaira teljesen megtanították őket, miután elfolyt életük felett bűnbánatot tartottak, és hatalmasan megismerték ama hitvallás és keresztény elvek nagyságát és kiválóságát, amelyeket örökre követni kívántak; de csak miután a szív valódi megtérésének rendkívüli jelei mutatkoztak, és miután a keresztség után felettebb heves vágyat tanúsítottak.

Miután e dolgok az egész egyház előtt ismeretessé lettek, kiszolgáltatták nekik a felvétel és az újjászületés szentségét, mely által az egyház tagjaivá váltak. Ellenben mostanság, lévén a keresztséget – rendkívül fontos meggondolásokból – azelőtt szolgáltatják ki a gyermekeknek, még mielőtt értelmükre támaszkodhatnának, az is előfordul olykor, hogy a szülők hanyagsága miatt a keresztények vallásunk nagyságának bárminemű ismerete nélkül látnak vénséget.

Midőn a tanítás megelőzte a keresztséget, mindenki részesült oktatásban; most viszont, hogy a keresztség megelőzi a tanítást, ami valaha szükségszerű volt, mára önkéntessé, ennek folytán elhanyagolttá vált, végül szinte meg is szűnt.

Ennek igazi oka az, hogy jóllehet meg vannak győződve a keresztség szükségességéről, de nincsenek hasonlóképpen meggyőződve a tanítás szükségességéről. Úgyhogy amikor az oktatás megelőzte a keresztséget, utóbbi sürgető volta okán szükségképpen folyamodtak az előbbihez is; ezzel szemben ma, amikor a keresztség megelőzi az oktatást, minthogy keresztényekké tétettek anélkül, hogy oktatásban részesültek volna, úgy vélik, hogy tanítás nélkül is keresztények maradhatnak.

Ebből fakad, hogy azelőtt csak lelkileg jól felkészített embereket lehetett a keresztények között találni, míg ma a hívek félelmetes tudatlanságban leledznek.

S miközben a korai keresztények oly nagy hálát tanúsítottak az egyház iránt ama kegyelemért, amiben csak kitartó imáik után részeltette őket, ma oly nagy hálátlanságot mutatnak ugyanezért a kegyelemért, amit e jószágos anya azelőtt megad nekik, mielőtt kérni tudnák.

S ha az egyház annyira gyűlölte a korai keresztények bűnbeeséseit, jóllehet ezek elvértve fordultak elő, mennyire kell irtóznia a maiak folytonos eleséseitől és visszaeséseitől, noha utóbbiak sokkal inkább az egyház lekötelezettjei, hiszen jóval korábban és nagylelkűbben vonta ki őket a kárhozatból, amelybe első születésük sodorta őket.

Az egyház nem nézheti könnyek nélkül, hogy visszaélnek legnagyobb kegyelmével, s hogy amit üdvösségük biztosítása érdekében tett, elveszésük majdhogynem bizonyos okává válik; hisz jóllehet szokásai megváltoztak, szellemisége viszont nem.

Eközben az egyház szándékával olyannyira ellentétes módon járnak el, hogy nem lehet erre elborzadás nélkül gondolni. Szinte észre sem vesznek már egy ily nagy jótéteményt, mert soha nem kívánták, soha nem kérték, s mert már nem is emlékeznek arra, hogy elnyerték.

Ebből fakad az is, hogy a korai időkben nagyon ritkán esett meg, hogy akik újjászülettek a keresztség által és elhagyták a világ bűneit, és magukévá tették az egyház kegyes életét, visszaestek az egyházból a világba, míg manapság mi sem megszokottabb annál, mint hogy a keresztények szíve világi bűnökkel terhes.

A szentek egyháza megfertőztetett, mivelhogy elvegyültek benne a gonoszok; méhében fogant, kihordott és zsenge koruktól fogva kebelén táplált gyermekei ugyanakkor legkegyetlenebb ellenségét hozzák be az egyház legbensőjébe, tehát még a legmagasztosabb szertartásokba is: a világ szellemét, a törtetés, a bosszú, a tisztátalanság, a bujaság szellemét. És a gyermekei iránt táplált szeretet arra kötelezi az egyházat, hogy kebelébe fogadja legádázabb üldözőjét is.

De nem szabad az egyháznak tulajdonítanunk e nyomorúságokat, amelyek az oly üdvös fegyelem megváltozását követték, mivel szelleme nem változott, jóllehet magatartása igen. Látva ugyanis, hogy a kegyelem halogatása mennyi gyermeket hagyott az ádami átok alatt, ki akarta szabadítani őket a veszendők e tömegéből, siettetvén a nekik nyújtott segítséget. És e jószágos anya csupán sajnálkozva figyelheti azt, hogy amely áldozatot gyermekei üdvössége érdekében meghozott, a felnőttek elveszésének okává válik.

Eredeti szándéka az volt, hogy akiket ily zsenge korban kivon a világ fertőzéséből, a világiakkal teljesen ellentétes érzelmekre tegyenek szert. Elébe megy az értelem használatának, hogy megelőzze a bűnöket, amelybe a már megromlott értelem vonná őket; betölti őket az ő Lelkével, még mielőtt saját lelkük működésbe lépne, hogy a világ felőli tudatlanságban és a bűntől olyan távol éljenek, mintha soha meg nem is ismerték volna.

Mindez kitűnik a keresztség szertartásaiban, mivel az egyház csak akkor részesíti keresztségben a gyermekeket, miután kijelentették, a keresztapák szája által, hogy részesülni kívánnak benne; hogy hisznek, s hogy megtagadják a világot és Sátánt. Mivel pedig azt akarja, hogy e gondolkodást életük hátralevő részében megőrizték, kifejezetten megparancsolja nekik, hogy tartsák meg sértetlenül azokat, és feltétlen parancsban rendeli el a keresztapáknak, hogy mindezen dolgokra tanítsák meg a gyermekeket. Ugyanis nem kívánja, hogy azok, akiket gyermekségüktől fogva kebelén táplált, ma kevésbé felkészítettek és kevésbé buzgók legyenek a felnőtteknél, akiket korábban a soraiba fogadott. Nem szeretne kisebb mérvű tökéletességet tapasztalni azokban, akiket befogad.

De minthogy egyértelmű, hogy az egyház nem kíván kevesebb buzgóságot a hit cselédjeiként nevelt gyermekekben, mint azokban, akik vágyakoznak erre, a katekumeneket kell például eléjük állítani; szemlélni lelkesedésüket, odaadásukat, a világtól való irtózatukat és az arról való hősies lemondásukat; és ha – e készségek híján – nem ítélnék méltónak őket a keresztségben való részesülésre, úgy azok, akik nem találják meg ezeket önmagukban...

A mai keresztényeknek is alá kell hát vetniük magukat az oktatásnak, amelyben akkor részesültek volna, ha az egyház közösségébe való belépés előtt állnának; szükséges továbbá, hogy olyan bünbánatnak vessék alá magukat, hogy ne legyen többé kedvük a bünbánat visszautasítására, s hogy kevésbé idegenkedjenek az önsanyargatás szigorúságától, mint amennyi szépséget találnak a bűn ördögi gyönyörűségeiben.

Hogy pedig készségessé tegyék őket a tanításra, fel kell hívnunk a figyelmüket arra, mennyire különböztek egymástól az egyházban gyakorolt szokások az egyes korok szerint.

Szemük előtt kell tartaniuk a katekumenek példáját, tekintsenek a hitért való hevülésükre, buzgóságukra, a világ iránti gyűlöletükre, minden pompájáról való nemes lemondásukra. Hiszen, ha őket – e készségek híján – nem ítélnék a keresztségre méltónak, nem igazságos-e, hogy akik nem lelik fel e készségeket önmagukban, miután már részesültek a keresztségben, készen álljanak minden erőfeszítésre, hogy hasonlóan nemes gondolkodásra tegyenek szert, és életük hátralevő napjaira üdvös bünbánatban alázzák meg önmagukat, és kevésbé idegenkedjenek az egészen megfeszített élettől, mint amennyi gyönyörűséget találnak a bűn megmérgezett gyönyöreiben.

Ima, amelyben a betegségek helyes használatát kéri Istentől

A Prière pour demander à Dieu le bon usage des maladies az egyik legismertebb opusculum. (Magyarul is számos kiadást élt már meg; a legutóbbi az előszóban említett 1999-es kiadásból való. Az itt szereplő fordítás a Vigília 1981/9. számában jelent meg először.) A Gondolatok 1670-es kiadása szerint Pascal kora fiatalon jegyezte le imáját, ám nővére, Gilberte Périer életrajzi írása határozottan utolsó éveire helyezi az írás születési időpontját.

Betegségeit tekintve az első feltételezésben sincs semmi meglepő. Nővére feljegyzése szerint: „néha-néha elmondta nekünk: tizennyolc esztendő kora óta egyetlen napja sem telt el fájdalom nélkül”. Túlzás nélkül kijelenthetjük, hogy állandósuló fájdalmai meghatározó szerepet játszottak lelki formáltatásában, amint arról a jelen írás mellett nővére beszámolója is tanúskodik. Lev Sesztov értékelése szerint mintha a betegség mélysége szabadította volna fel benne a gátakat, hogy kimondja és végsőkéig vigye a földi kötelékektől való szabadulás igényét önmagával és másokkal szemben.

Az Ima szinte valamennyi mozzanata kidomborítja a janzenista lelkiesség egyik alapvonását – csupán felnagyításaként a római katolikus felfogásnak –, amely a szenvedésnek valóságos üdvyszerző erőt tulajdonít. E kétségtelenül meglevő felhangnál mégis maradandóbb lesz emlékezetünknek a szenvedő megindító példája a szenvedésben tanúsított alázatra és állhatatosságra, amelyek a Szentírás szerint is ténylegesen Krisztus hitéből táplálkozhatnak, az üdvösségre való előkészület nagy próbáiként.

I. Uram, kinek lelke oly jóságos és megértő minden mi dolgainkban, s irgalmad oly véghetetlen, hogy választottaid balsorsa ugyanúgy irgalmasságod gyümölcse, mint jóléte, légy kegyes hozzám, nehogy pogányok módjára cselekedjem abban a helyzetben, melybe igazságod vetett, hanem igaz keresztényként Atyámnak és Istenemnek ismerjelek, bármily állapotban leledzem, hiszen az én változásaim nem a Te változásaidból következnek, hiszen Te mindig ugyanaz vagy, ha én magam mindjárt változásoknak vagyok is alávetve, és nem kevésbé vagy Isten, ha sanyargatsz s ha büntetsz, mint amikor vigasztalsz s elnézed vétkeinket.

II. Egészséget adtál egykor, hogy szolgáljak neked, én azonban egészen világi módon éltem veled. Most betegséggel látogatnál meg, hogy megjobbíts; ne hagyd, hogy most békétlenkedéssel bosszantsalak. Rosszul használtam az egészség idejét, s igazságosan büntetted érte; ne engedd, hogy büntetésem idejét is rosszul használjam fel. Mivel pedig természetem romlottsága révén áldásaid átokká lettek; tedd, ó Istenem, hogy mindenható kegyelmed büntetésedből üdvösséget szerezzen. S ha szívem, midőn erejét érezte, világi hajlandósággal volt teljes, üdvösségemért emésszed el azt az erőt, ne engedd, hogy gyönyörűséget találjak a világban, akár a test erőtlensége, akár a szeretet buzgalma révén, hanem egyes-egyedül benned gyönyörködjem.

III. Ó Isten, aki előtt nekem minden tettemről pontosan számot kell majd adnom életem végén és a világ végezetekor! Ó Isten, Aki csupán azért tartod fenn a világot és annak minden dolgait, hogy választottaid próbák elé állítsd, továbbá hogy a bűnösöket megbüntesd! Ó Isten, ki hagyod, hogy a megátalkodott bűnösök a világ vétkes gyönyöreiben leljék kedvüket! Ó Isten, ki testünket majd a halálnak adod, és halálunk óráján lelkünket elszakítod mindattól, amit a világon egykor szeretted! Ó Isten, amihez csak ragaszkodtam, amibe csak szívem reményét vettem, mindenből kiszakítasz életem utolsó óráján! Ó Isten, ki amaz utolsó napon eget és földet s benne minden teremtményt elemésztesz majd, hogy megmutasd az embereknek, hogy egyedül Te vagy örökké, s ekképpen egyedül Te vagy méltó a szeretetre, mivel semmi sem oly maradandó, mint Te! Ó Isten, ki szenvedélyeink hiú bálványait és végzetes tárgyait is lerontod majd! Dicsérlek, Uram, s téged áldalak életem minden napján, mert kedves volt előtted, hogy közbenjárj értem e rettenetes napon, s testi gyengeségemben minden dolgot lerontottál tekintetem számára! Dicsérlek, Uram, s téged áldalak életem minden napján, mert kedves volt előtted, hogy megfosszál ama képességtől, amellyel az egészség édes élvezeteinek és a világi örömeknek hódolhattam, s mert részben máris eltávoztattad tőlem a csalárd bálványokat, miket örökre tűzre vetsz ama harag napján, a gonoszok megszügyenítésére. Add, Uram, hogy a reám mért megsemmisítés után magam ítélhessem meg magamat, nehogy én ítéltessem majd meg az életemet és a világ életét követelő teljes megsemmisülésben! Mert miképpen halálom pillanatában eloldatom a világtól és annak minden dolgától, és egyedül állok majd színed előtt, hogy szívem minden indulatáról számot adjak igazságosságodnak, úgy most add meg nekem, hogy e betegségben mint a halál egyik nemében lássam magam, eloldozva a világtól, megfosztva ragaszkodásaimnak valamennyi tárgyától, egyedül állván színed előtt, hogy irgalmadtól szívem megtérését esdjem. Add azért, hogy ily módon teljes vigaszt nyerjek abban, hogy most a halál egyik nemét azért bocsátottad rám, hogy megmutasd irgalmasságodat, mielőtt ítéleted véghezvitelére ténylegesen elküldenéd számomra a halált. Add hát, Uram, hogy amiként elébe mentél halálomnak, én is elébe menjek ítéleted keménységének, és ítéleted előtt megvizsgáljam magam, hogy irgalomra találhassak majd színed előtt.

IV. Éleszd föl bennem, Uram, a néma csodálatot amaz imádandó gondviselés iránt, amellyel járásomra-kelemre ügyelsz; ostromozásod iránt, mely vigasztalást hoz; s ahogy béketűrésed idején a bűnök keserűségében tengődtem, most üdvöt hozó bajaimban hadd ízleljem kegyelmed égi édességeit mindabban, amivel sújtasz. De belátom, Uram, hogy szívem annyira megkeményedett, és a világ gondolatával, gondjával, izgalmával annyira megtöltekezett, s oly mértékben kötődik hozzá, hogy miképpen az egészség, úgy a betegség sem, sem a beszédek, sem a könyvek, sem szent irataid, sem Evangéliumod, sem a legszentebb misztériumok, sem az alamizsnálkodás, sem a böjtölések, sem testem sanyargatása, sem a csodák, sem a szentségek vétele, sem szent tested tisztelete, sem az én erőfeszítéseim, de valamennyi emberi erőfeszítés együttvéve sem tárhat kaput megtérésemnek, ha mindezekben nem övezel fel kegyelmednek egészen különleges segítségével. Tehozzád folyamodom azért, Uram, mindenható Istenem, hogy olyan ajándékot kérjek tőled, amit az összes teremtmény együttesen sem adhat meg. Nem volna bátorságom hozzád intézni kiáltásomat, ha bárki más meg tudná hallgatni. Szívem megtérése azonban, mit tőled kérek, Istenem, a természet minden erőfeszítését felülmúlja, szavamat egyedül a természet és az én szívem mindenható alkotójához és urához intézhetem. Kihez kiáltsak, Uram, kihez folyamodjam, ha nem hozzád? Mi nem Isten, nem elégíthet meg reménységemben. Magát Istent kérem és keresem; egyedül hozzád fordulok, Uram, hogy megnyerjelek Téged. Nyisd meg szívemet, Uram, lépj a pártütés e fészkebe, melyet a bűnök szálltak meg: ők tartanak hatalmukban. Hatolj be, mintegy a hatalmasnak a házába, ám kötözd meg előbb a benne uralkodó erős és hatalmas ellenséget, majd foglald le az itt levő kincseket. Uram, kerítsd hatalmadba érzelmeimet, amiket a világ elrabolt; rabold avagy ragadd vissza te magad is e kincset, mint valami sarcot, amellyel neked tartozom, mivel egészen a tied, hiszen képmásod bele van vésve. Te magad vésted be, Uram, második születésem, keresztségem pillanatában; mostanra már egészen kivetetlenné vált. A világ annyira belémélyítette saját ábrázatát, hogy a tiéd fölismerhetlenné vált. Egyedül Te teremthetted lelkemet; egyedül Te teremtheted újjá. Egyedül Te formázhattad meg benne képmásodat, egyedül Te

formázhatod újra, és elhomályosodott képmásod helyén egyedül Te véshedet bele újra Őt, vagyis Jézus Krisztust, Üdvözítőmet, aki lényeged képmása és ismertetőjegye.

V. Ó Istenem, milyen boldog a szív, ha szeretetének oly kedves tárgya lehet, mely sohasem szégyeníti meg őt, s kinek hozzá való ragaszkodása ily üdvösséges! Érzem, nem szerethetem a világot úgy, hogy eközben ne bosszantanálak Téged, egyben ne lennék a magam ártalmára és megszégyenülésére; és lám, még mindig a világban lelem kedvemet. Ó Istenem, boldog a lélek, melynek kedvtelése Te vagy; az ilyen lélek nemcsak aggály nélkül adhatja át magát szeretettednek, hanem még érdemet is nyer belőle! Milyen szilárd és tartós az ő boldogsága, várakozását nem érheti hiány, mivel Te soha nem semmisülsz meg benne, és sem élet, sem halál soha el nem választják vágyai tárgyától. Az a pillanat pedig, mely a gonoszokat bálványaikkal együtt mindenestül lerontja, az igazakat veled közös dicsőségben egyesíti. S miképpen az előbbieket ragaszkodásuk múlandó tárgyaival együtt enyésznek el, mások örökké megmaradnak amaz önmagában állandó és örök által, akihez állhatatosan ragaszkodtak. Ó mily boldogok azok, akik akarataik teljes szabadságával és legyőzhetetlen hajlandóságával tökéletesen és szabadon szeretik, akit szükségképpen szeretniük kell!

VI. Istenem, végezd el bennem mindazt, amit elkezdted: legyél végcéljuk, amiképpen eredetük vagy. Koronázd meg adományaidat, mivel elismerem, hogy ezek a te adományaid. Igen, Uram; s távol álljon tőlem, hogy imádságomnak oly érdemet tulajdonítsak, ami téged megelégtetésére kötelezne. Inkább alázattal fogadom el, hogy üdvösségemet egyes-egyedül irgalmasságodtól remélhetem, mivel – teremtményekre vesztegetvén szívemet, kiket egyedül magadnak és nem a világnak, de nem is az én számomra teremtettél – nincs bennem semmi, ami téged erre kötelezhetne, és szívem minden természetes indulata, a teremtményekhez és önmagamhoz való ragaszkodása csak bosszúságot szereznek neked. Hálát adok azért, Istenem, az általad ébresztett nemesebb indulatokért, sőt azokért is, amelyek által hálát adhatok neked.

VII. Indítsd szívemet a bűnök megbánására, mert belső fájdalom nélkül a testemre bocsátott külső bajok csupán a vétkek újabb alkalmait váltják ki. Vésd általuk jól emlékezetembe, hogy a test bajai a lélek bajainak büntetései és egyben kiábrázolásai. De tedd azokat gyógyírrá is egyben, Uram, oly módon, hogy észbe véteted velem e mostani fájdalmaimban azt, amit nem éreztem a lelkemben, jóllehet teljes volt nyomorúsággal és be volt borítva fekélyel. Mert lelkünk legnagyobb baja, Uram, az az érzéketlenség és az a mérhetetlen erőtlenség, mely nyomorúságunk minden érzésétől megfoszt. Add, hogy elevenen érezzem e nyomorúságot, s hogy életem hátralevő része meg nem szűnő bűnbánat legyen az elkövetett sértések eltörléséért.

VIII. Uram, elfolyt életem mentes volt ugyan a nagyobb bűnöktől, hiszen alkalmait távol tartottad tőlem, mindazáltal felettébb gyűlöletes lehetett előtted a folytonos hanyagság, legfenségesebb szentségeid illetéktelen használat, szavad és ösztönzésed megvetése, cselekedeteim és gondolataim teljes tunyasága és hiábavalósága, s főleg az elvesztegetett idő, melyet éppen azért adtál, hogy imádjalak, minden foglalatosságomban azt keresvén, hogyan nyerhetném el tetszésed, s hogy bűnbánatot tartsak a nap-nap után elkövetett vétkek felett. Ez még a legigazabbaknál is megszokott, úgymint életüknek állandóan megújuló bűnbánatnak kell lennie, mert e nélkül az a veszély fenyegetné őket, hogy kiesnek igazságukból. Így tehát ezzel is mindig bántásodra voltam, Istenem.

IX. Igen, Uram, mind ez ideig süket voltam ösztönzéseidre; szócsöveidet megvettem; éppen ellenkezőképpen ítéltém, mint ahogy Te ítélsz. Ellentmondtam a szent alapelveknek, melyeket örökkévaló Atyád kebeléről e világra hoztál, aminek alapján ítéletet tartasz majd a világ felett. Azt mondom: „Boldogok, akik sírnak, és jaj azoknak, akik megvigasztalódnak”. Én ellenben így feleltem: „Boldogtalanok, akik sóhajtoznak, s igen boldogok, akik megvigasztalódnak”. Azt mondtam: „Boldogok, akik kiváló szerencsének, dicső hírnévnek és kicsattanó egészségnak örvendhetnek”. S vajon mi egyébért tartottam őket boldogoknak, ha nem azért, mert ezen előnyök birtokában játszi könnyedséggel gyönyörködtek a teremtményekben, vagyis megsértettek téged! Megvallom, Uram, az egészséget javunknak tekintetem, de nem azért, mert könnyű eszköz lehetne eredményes szolgálatodra, arra, hogy több gondot fordítsunk, többet virrasszunk a te szolgálatodra és felebarátunk megsegítésére, hanem azért, mert az egészség jóvoltából kevesebb önmegtartóztatással adhattam át magam a gyönyörök sokaságának, s jobban megízlelhettem gyászos örömeiket. Nyújtsd kegyelmed, Uram, megromlott értelmem megújítására és érzelmeim tenmagadhoz hajlítására; hogy boldognak találjam lesújtottságomat, hogy – külső tevékenységre való képtelenségemben – megtisztuljanak érzelmeim, hogy végre ne utálkozzanak a tiedtől; s ekképpen megtaláljalak bensőmben, mivelhogy erőtlenségem miatt nem kereshetlek immár magamon kívül. Hiszen országod híveidben lakozik, Uram, s önmagamban akkor találom meg majd, ha Lelked és lelkületed szívembe költözik.

X. De mit tegyek, Uram, hogy Lelked kiárasztására bírjalak e nyomorúságos világon? Amim csak van, gyűlöletes előttem, és semmit nem találok magamban, mi tetszhetnék számodra! Semmit, Uram, hacsak fájdalmimat nem, melyek valamicske hasonlóságot mutatnak a tieddel. Tekints hát a bajokra, amiket elszenvedek, és amik reám merednek! Könyörületes szemmel tekints kezéd ejtette sebeimre, ó Megváltóm, ki halálodban is szeretted szenvedésedet! Ó Istenem, ki csak azért nem lettél pusztán ember, hogy jobban szenvedhess az ember üdvösségéért, mint bármelyik ember! Ó, Istenem, ki az emberek bűneit követően csupán azért testesültél meg, csak azért öltöttél magadra földi ruhát, hogy minden bűneinkért kijáró bajt elszenvedj! Ó Uram, ki a szenvedő testet annyira szereted, hogy a szenvedéstől leginkább megtört testet választottad magadénak! Legyen boldogságos az én testem is, nem önmagáért, nem is azért, amit magában foglal, hiszen mindez haragodra érdemes; hanem ama számos betegségért, amit hordoz, mert egyedül ezek lehetnek méltók szeretetedre. Szeresd szenvedéseimet, Uram; azt, hogy bajaim téged hívnak meglátogatásomra. S szállásod előkészítése végett add, ó Uram, ha testem e dologban egyé lett a testeddel, bántásaimat elszenvedvén, lelkem is legyen egyé e dologban a te lelkeddel, amidőn ugyanezen bántásokért szomorúság emészti. Ily módon hadd szenvedjek veled együtt – és miképpen Te, testben, lélekben egyaránt – mindazon vétkeikért, amiket elkövettem.

XI. Részesíts abban a kegyelemben, Uram, hogy szenvedéseimhez vigasztalásaidat is társítod, hogy keresztényként szenvedjek. Nem azt kérem, hogy mentesíts a fájdalomtól, hiszen ez a szentek jutalma; azt kérem, hogy ne adj át a természet fájdalmainak Lelked vigasztalása nélkül, hiszen ez a zsidók és pogányok átka. Azt sem kérem, hogy vigasztalásod tengerét áraszd felém, és szenvedésben se legyen részem, hiszen ilyen csak a dicsőségben lesz. De nem is azt kérem, hogy fájdalmaim sokaságát vigasztalás nélkül éljem meg, hiszen ez a zsidó vallás állapota. Hanem azt kérem, Uram, hogy érezzem a természet fájdalmait is bűneimért, s Lelked vigasztalásait is kegyelmed folytán, hiszen ez az igazi keresztény állapot. Hogy fájdalmat vigasztalás nélkül ne érezzek, hanem egyszerre érezzem a fájdalmat és a vigasztalást, míg végül eljuthatok oda, hogy már csak vigasztalásodat érzem, fájdalmat nem. Mert hagyta, Uram, hogy a világ vigasz nélkül, természetes fájdalmakban senyvedjen egyszülött Fiaid megjelenése előtt; most vigaszt nyújtasz, és megédesíted híveid fájdalmát egyszülött Fiaid kegyelme által: majdan pedig tökéletes tisztaságú boldogsággal töltöd be szentjeidet egyszülött Fiaid dicsőségében. Ezek ama csodálatos fokozatok, melyeken keresztül művedet céljához vezeted. Kivontál az elsőből; vezess át a másodikon, hogy a harmadikba juthassak. Ezt a kegyelmet kérem tőled, Uram.

XII. Ne engedd, hogy annyira távol kerüljek tőled, hogy szomorúnak lássam lelkedet mindhalálig, testedet pedig a haláltól megtörtén az én saját bűneimért úgy, hogy ne örvendjek szenvedésemmek úgy testemben, mint lelkemben. Mert van-e szégyenletesebb és mégis megszokottabb a keresztényekben, de bennem is, hogy míg Te vétkeink engesztelése végett vért izzadsz, eközben mi a gyönyöröknek élünk? Vagy hogy azok a keresztények, akik vallják, hogy a tiéd, s akik a keresztség által megtagadták a világot, hogy Téged kövessenek, s akik az egyház színe előtt ünnepélyesen esküt tettek, hogy veled élnek és veled halnak; akik vallják, hogy a világ meggyötört és megfeszített, akik hittel megvallják, hogy kiszolgáltattad magad Isten haragjának és az emberek gonoszságának, hogy vétkeikből kiválsd őket; mondom, mindazok, akik ezen igazságokat elfogadják, akik a szentostyában üdvösségükre szolgáló testedet látják, akik a világi élvezeteket és bűnöket fájdalmad egyedüli okának, a világot magát pedig hóhérodnak tartják, ők mégis ugyanezen élvezetekkel kényeztetik testüket e világ közepette; akik egyébként csak utálattal vegyes rémülettel néznének arra az emberre, aki apja gyilkosát kényezteti és becézgeti, apjáét, kitől életét nyerte, mégis, miképpen én is tettem, teljes örömben tudnak élni olyan emberek között, akik felől tudom immár, hogy ők igazi gyilkosai annak, akiben Istenemet és Atyámat ismertem fel, ki odaadta magát az én üdvösségemért, s ki személyében gonoszságaim terhét hordozta el. Jól van, Uram, hogy véget vetettél ily bűnös örömmek, amidőn a halál árnyékában veszteltem.

XIII. Uram, vedd el tőlem a fájdalmaim okozta szomorúságot, melyet önszeretetem kényszerítene rám, továbbá a világ dolgai miatt érzett szomorúságot, amikor azok nem alakulnak szívem hajlamai szerint, amik a Te dicsőségedre nincsenek tekintettel; hanem olyan szomorúsággal töltsd be szívemet, amely a tiédhez hasonló. Vajha szenvedéseim lecsendesíthetnék haragodat! Tedd őket üdvösségem és megtérésem eszközeivé! Hogy életet és egészséget ezentúl csak azért kívánjak, hogy érted, veled és benned használjam és teljesítsem be! Nem kérek tőled sem egészséget, sem betegséget, sem életet, sem halált; mindössze annyit, hogy Te rendelkezess egészségemmel és betegséggemmel, életemmel és halálommal, dicsőségéért, üdvösségemért, egyházad és szentjeid javára, amelyből kegyelmed által magam is részt remélek. Egyedül Te tudod, hogy mi válik javamra; legfőbbesébb Úr vagy, tégy, amit csak jónak tartasz. Adj nekem és végy el tőlem, csak akaratomat igazítsd a te akarathoz, hogy alázatos és tökéletes önátadással és szent

bizodalomban fogadjam örökkévaló gondviselésed rendeléseit, s áldjam is mindazt, mi általad következik reám.

XIV. Add, Istenem, hogy elmém háborítatlan nyugalomával fogadhassak mindenféle történést, mivel nem tudjuk, mit kellene kérnünk, így hát semmit sem helyezhetek előbbre úgy, hogy ezzel ne esném a felfuvalkodottság bűnébe, s ne tenném magam bírójává és felelőssévé mindazon következményeknek, amit bölcsességed jónak látott elrejtteni előlem. Tudom, Uram, hogy mindössze annyit tudok: jó követni téged és rossz megbántani téged. Ami ezen túl van, hogy mi a jó és mi a rossz, nem tudom. Nem tudom, mi válik inkább javamra, egészség vagy betegség, bőség vagy szegénység, s nem tudom a világ egyéb dolgaiban sem. Oly ítélőképességet igényel ez, ami meghaladja mind az emberek, mind az angyalok erejét, s amit ama gondviselésed titkai rejtenek magukba, melyet imádok, s melynek mélyére nem láthatok.

XV. Add tehát, Uram, bárhogyan is álljak, életem a te akaratodhoz igazodjék; s ha beteg vagyok is, szenvedéseimben is téged dicsőítsek. Nélkülük nem juthatok dicsőségre; miképpen te magad is, Megváltóm, csakis rajtuk keresztül kívántál eljutni oda. Szüneted sebeiről ismertek meg tanítványaid; és a szenvedés által ismered meg Te is tanítványaidat. Ismerj hát engem is tanítványodul ama nyomorúságokban, amiket az ellened elkövetett bántások miatt hordozok mind testemben, mind lelkemben. S mivel Isten előtt csak az kedves, mit Te ajánlasz fel nevünkben, egyesítsd akaratodat a te akaratoddal, fájdalmimat pedig azon fájdalmakkal, amiket Te viseltél el. Add, hogy az enyéme a tied is legyenek. Egyesíts magaddal, tölts el magaddal és Szentlelkeddel. Szállj szívembe és lelkembe, hozd el ide szenvedéseimet, hordoztasd el bennem, ami testemben még híja van a Te keresztednek, amit végbe is fogsz vinni tagjaidban egészen a Test tökéletes elkészültéig; s beteljesedvén Vele, többé ne én éljek és ne én szenvedjek, hanem Te élj és Te szenvedj bennem, ó Megváltóm! Így bármily csekély részem legyen is szenvedésedben, teljesen betöltesz engem e szenvedés által szerzett dicsőségben, amelyben az Atyával és a Szentlélekkel együtt élsz, örökkön örökké. Ámen.

Három értekezés az előkelők állapotáról

Ez a rövid írás 1670-ben látott napvilágot, egy Pierre Nicole által szerkesztett neveléseméleti értekezés részeként, ahol is Discours de feu M. Paschal sur la condition des Grands címen jelent meg. A legfontosabb szerzőségi hitelesítő jegyek – miközben Nicole állítása szerint Pascal semmit nem írt e tárgyban – a Gondolatok 796. és 797. (az eddigi magyar fordítások alapjául szolgáló Brunschvicg-féle verzió szerint a 310. és a 314.) töredékei. „A nagyok öröme az, hogy boldoggá tehetnek másokat. A gazdagság jellemvonása, hogy bőkezűen adatik... A hatalom jellemzője az, hogy védelmet nyújt.” (Pödör László fordítása)

Meglepő módon, a janzenisták által képviselt erkölcsi szigor számos követőre talált az előkelők körében. E beszédeket például

Pascal minden bizonnyal az egyik legbefolyásosabb janzenista szimpatizáns, Luynes herceg fiához intézte.

Pascal a janzenistákkal egybehangzóan a szegénységet szinte azonosította a krisztusi erényekkel, mindazonáltal nem hirdetett radikális szegénységet. E téma apropóján fejtette ki társadalomszemléletét, amely lojális módon jóváhagyta a földi rendet, ám számtalan utalás hangsúlyozta annak tökéletlenségét. Amiképpen viszont ellenezett mindenféle, a földi rend felforgatására irányuló erőszakot, azonképpen szállt szembe a földi javak helytelen használatával, a szegényekkel szembeni érzéketlenséggel is.

A Három értekezés különös sajátossága, amint az emberek természetes állapotáról szóló fejtegetéseiben – szentírási meggyőződéséből k indulva – voltaképpen a természetjog alapvető tételeit hangoztatja.

Első értekezés

Valódi állapotuk megismerése végett vegyék fontolóra az alábbi példát.

Egy férfiút a vihar egy lakatlan szigetre veti, amelynek lakói nagy aggodalommal keresik királyukat, akinek nyoma veszett. Mivel pedig az illető arcra és küllemre feltűnően hasonlít e királyra, őt teszik meg helyette, és e minőségében az egész nép elismeri őt. Emez előbb nem is tudja, hogyan döntsön, mígnem elhatározza, hogy a jó szerencséjére bízta magát. A tisztelet valamennyi megnyilvánulását fogadja, engedi, hogy királyként kezeljék őt.

Mivel azonban képtelen elfeledkezni természetes állapotáról, a tiszteletadások fogadása közben is szüntelen arra gondol, hogy nem is ő az a király, akit e nép keresett, s az ország sem őt illeti. Két ember lakozott benne: az egyik királyként gondolkodott, a másik beismerte valódi állapotát, továbbá azt, hogy a pusztá véletlen állította őt e helyre. Ez utóbbi gondolatait elrejtette, amaz másikat nem leplezte el. A népre az előbbi ember fejével, saját magára az utóbbiével tekintett.

Ne gondolja, hogy ön csekélyebb véletlen alapján rendelkezik javai fölött, mint amilyen véletlennek köszönhetően jutott ez az ember királyi trónjához. Sem saját személye, sem természete szerint nem szerzett hozzá nagyobb jogosultságot, mint ő; továbbá úgyszintén a véletlenek sokasága kellett ahhoz, hogy épp egy herceg fia legyen, miképpen ahhoz is, hogy egyáltalán a világra jöjjön. Születése egy házasságon múlt, helyesebben valamennyi felmenőjének házasságán. De min múltak e házasságok? Egy véletlen látogatáson, egy meggondolatlan beszéden, ezernyi előre nem látott eseményen.

Őn azt mondja, hogy gazdagságát ősei révén birtokolja; ám nem ezernyi véletlen műve az is, hogy ősei szert tettek rá és megőrizték. Vagy úgy gondolja, hogy valami természeti törvény alapján háramlott e gazdagság őseiről önre? Ez nincs így. E rend a törvényhozók pusztá akaratán nyugszik, akiknek lehettek ugyan megfelelő érveik, ám egyik sem vétetett valamely természetes jogból. Ha netán úgy rendelkezhetek volna, hogy e javak – miután az atyák életük során rendelkeztek vele – haláluk után visszaszálltak volna a királyra, még csak panaszt sem tehetne miatta.

Így tehát a legfőbb hivatkozási alap, ami alapján javaival bír, nem a természetből, hanem pusztán egy emberi intézményből eredeztethető. Ha a törvények alkotói másképpen gondolták volna, ön egy szempillantás alatt földönfutóvá lett volna; csakis a véletlenek egybeesése hozta őnt a világra, miképpen az ön szempontjából kedvező törvényeket is, amelyek őnt e javak birtokába helyezik.

Nem akarom azt mondani, hogy törvényesen nem őnt illetik meg, és bárkinek jogában állna elragadni ezeket; hiszen Isten, aki annak is ura, engedte meg a társadalmaknak, hogy törvényt alkossanak a javak elosztására. Ha pedig e törvények egyszer felállítottak, jogtalanul sértik meg. Ez egyetlen dologban különbözik ön attól az embertől, aki csupán a nép tévedéséből jutott királysághoz, hiszen Isten nem jogosítana fel az ilyen birtokra, és arra kötelezné őt, hogy mondjon le róla, miközben az ön birtoklását jóváhagyná. A tekintetben viszont teljességgel megegyezik az ön helyzete az övével, hogy a javakhoz való joga önnél sem nyugszik jobban valamely tulajdonságán vagy érdemén, amely méltóvá tenné rá. Lelkének és testének önmagában ugyanúgy nincs semmi köze egy folyami révész helyzetéhez, mint egy hercegéhez; nincs semmilyen természetes kötelék, ami szorosabban fűzné az egyik, hogysen a másik állapothoz.

Mi következik mindebből? Az, hogy az előbbi emberhez hasonlóan önben is két embernek kell lakoznia. És ha külsőképpen rangja szerint is érintkezik az emberekkel, egy rejtettebb, ám igazabb gondolkodásból fakadóan el kell ismernie, hogy természet szerint semmivel nem áll felettük. Ha a közvélekedés a köznép fölé is emeli őnt, alacsonyodjék le a másik ember szerint, és helyezze magát egy sorba valamennyi emberrel, mert ez az ön természetes állapota.

Az őnt csodáló nép talán nem ismeri e titkot. Azt hiszi, hogy a nemesi lét valóságos nagyságot jelent, és szinte úgy tekint az előkelőkre, mint valami tőlük elütő természetű lényekre. Ha úgy gondolja, hát ne leplezze le előttük e tévedést; de ne is éljen vissza arcátlanul a magas hellyel, és főleg ne ismerje félre saját magát, mintha egyebekhez képest lenne lényében bármi emelkedettebb.

Hogyan vélekednék ön erről az emberről, akit a nép tévedése emelt királyi rangra, ha már-már egészen elfeledkeznék természetes állapotáról, és azt képzelné, hogy az ország kijár neki, és pedig érdem szerint, valamint jog szerint is őt illeti? Bizonyára ámulna ostobaságán és balgaságán! De vajon kevésbé ostobák és balgák azok az elő-kelő rangban levő személyek, akik természetes állapotuk felőli különös feledkezésben élnek életüket?

Mily fontos is észbe venni mindezt! Hisz az előkelők minden heves szenvedélye, minden erőszakitéle és minden hiúsága abból ered, hogy nem tudják, mik is ők valójában: minthogy egyébként elképzelhetetlen, hogy akik belülről magukat egyenlőnek tekintenek magukat a többi emberrel, és teljesen meg volnának győződve arról, hogy nincs bennük semmi, ami által kiérdemelnék e kicsiny előnyöket, amelyekben Isten másoktól eltérően részesítette őket, utóbbiakkal arcátlanul bánjanak. Ehhez el kellene feledkezniük saját magukról, s elhinni, hogy rendelkeznek másokkal szemben valami valóságos kiválósággal, amely ezen öncsalás lényege, s amit igyekeztem leleplezni ön előtt.

Második értekezés

Jó tudnia, uram, mivel tartoznak önnek, hogy ne tartson igényt az emberek részéről arra, ami nem jár önnek, hiszen ez egy szembetűnő igazságtalanság. Mégis széltében-hosszában elterjedt az önök rendjében, tudniillik mert nem ismerik ezen igazságtalanság természetét.

A világon kétféle nagyság létezik: van evilági nagyság, s van természetes nagyság. Az evilági nagyság az emberek akaratától függ, akik okkal hitték, hogy egyes rendeket tisztelniük kell, s hogy bizonyos tiszteleti formák kijárnak nekik. Ilyenek a méltóságok és a nemesség. Az egyik országban a nemeseket tisztelik, a másikban a közembereket; emitt az időseket, másutt az ifjakat. Mindez miért? Mert az embereknek így tetszett. A dolog érdektelen volt megalapítása előtt; megalapítása után viszont jogos lett, hiszen megsértése immáron jogtalan.

A természetes nagysághoz sorolandók az emberek elgondolásaitól független nagyságok, merthogy a lélek vagy a test oly valóságos és tényleges tulajdonságaiban – úgymint a tudás, a szellem világossága, az erény, az egészség, az erő – rejlenek, amelyek az egyik vagy a másik embert tiszteletreméltóbbá teszik.

Mindkét nagyságnak tartozunk valamivel. Mivel azonban természetük eltér egymástól, más-más a nekik kijáró tisztelet is.

Az evilági nagyságnak evilági tisztelettel tartozunk, vagyis bizonyos külső formákkal, amikhez mindazáltal e rend jogosságának – ésszerűségéből fakadó – belső elismerését társítjuk, amely ugyanakkor nem tesz megragadhatóvá semmilyen valóságos kiválóságot azokban, akiket ily módon tisztelünk. A királyokhoz térdre borulva kell szólni, a fejedelmek szobájában állva kell tartózkodni. Ostobaságra és alantas szellemre vall, ha valaki megtagadja tőlük e kötelességet.

Ami viszont a természetes tiszteletadás kifejezéseit illeti, amelynek lényege a megbecsülés, ezekkel csupán a természetes nagyságnak tartozunk. Ugyanakkor megvetéssel és undorral azok felé, akik a természetes nagyságtól elütő tulajdonságokkal rendelkeznek. Azért mert ön herceg, nem szükséges becsülnöm önt; szükség mindazonáltal köszöntenem önt. Amennyiben herceg és tisztességes ember, mindkét tulajdonsága okán megadom azt, amivel tartozom. Nem tagadom meg öntől sem a hercegi mivoltának kijáró külső formákat, sem a tisztességes embernek kijáró megbecsülést. Ám ha csak herceg lenne, de nem lenne tisztességes ember, továbbra is jog szerint cselekedném; mert miközben eleget teszek ama külső kötelességnek, amit az emberek rendelése az ön születéséhez kapcsolt, belülről feltétlenül megvetést éreznék ön iránt, amire alantas szellemével szolgálna rá.

Ím, ebben áll e kötelességek jogossága. A jogtalanosság pedig abban áll, hogy természetes tisztelettel adózunk az evilági nagyságnak, illetve evilági tiszteletadást igénylünk a természetes nagyság számára. N. úr nagyobb geometer nálam; e minőségében elem akar kerülni. Meg fogom neki mondani, hogy semmit sem ért az egészből. A geometria természetes nagyság, így inkább megbecsülést kíván; ám az emberek semmilyen külső előnyt nem kapcsoltak hozzá. Tehát én kerülök elé, de mint geometert jobban becsülöm majd őt, mint magamat. Hasonlóképpen, ha hercegeként és főrangú úrként nem éri be azzal, hogy levett főveggel álljak meg ön előtt, s ráadásul azt kívánja, hogy becsüljem is önt, arra kérném, tárja elem azon tulajdonságokat, amelyek kiérdemlik megbecsülésemet. Ha eleget tesz e kérésnek, öné lesz a megbecsülésem, és nem lenne jogos megtagadnom öntől. Ám ha nem, jogtalanul kívánná meg tőlem, és szavamra mondom, hasztalan is próbálkoznék vele, legyen bár ön a világ leghatalmasabb fejedelme.

Harmadik értekezés

Szeretném megismertetni önnel, uram, valódi állapotát, mivel az önhöz hasonló személyek e felől élnek a legnagyobb tudatlanságban. Az ön meglátása szerint vajon mit tesz nagyúrnak lenni? Rendelkezhetnek az emberi vágyak számos tárgyával, így meg is elégíthetnek sokakat szükségükben és kívánságaikban. E szükségek és kívánságok vonzzák őket önhöz, ezek okán hódolnak önök előtt; mind e nélkül még csak egy szempillantásra sem méltatnák önöket. E szolgálatok és tiszteletadások révén viszont azt remélik, hogy valami részben nekik is juttatnak e javakból, amire áhítoznak, amiről tudják, hogy az öné.

Istent könyörületességgel teljes emberek veszik körül, akik tőle kérik a könyörületesség javait, amelyek az ő hatalmában vannak: úgyszólván ő a könyörületesség királya.

Hasonlóképpen, önt is körülveszi egynéhány személy, akik felett ön uralkodik a maga módján. A vágy javait kérik öntől, a vágy kapcsolja őket önhöz. Ön tehát valójában a vágyak királya. Országá nem nagy

kiterjedésű; e tekintetben mégis egyenrangú a föld legnagyobb királyjaival. A vágy, vagyis az emberi vágyak által sóvárgott dolgok birtoka adja az erejüket.

Tudatában lévén ugyanakkor természetes állapotuknak, éljen az általa adott eszközökkel, és ne gondolja, hogy más úton-módon is uralkodhat, mint ami önt királlyá teszi. Nem a természetes ereje és képessége veti hatalma alá mind e személyeket. Ne akarja ezért őket erővel hatalom alá kényszeríteni, és ne bánják velük keményen. Elégítse meg őket jogos óhajaikban, lelje örömét a jótéteményekben. Ha csak teheti, tegyen is túl e mértéken, és akkor a vágyak valódi királyaként cselekszik majd.

E szavakkal nem is megyek túlságosan messzire; és ha megmarad ebben, nem egykönnyen fog elveszni, vagy legalábbis tisztességes emberként fog elveszni. Léteznek emberek, akik oly ostoba módon kárhoztatják el magukat a fősvénység, a kegyetlenség, a kicsapongások, az erőszakoskodás, az indulatok és az istenkáromlások által. Az út, amit én nyitok meg önnek, minden kétséget kizáróan tisztességesebb.

De ezzel együtt is nagy balgaság kárhozatra ítélni magunkat, ezért nem is szükséges megmaradnunk e ponton. Meg kell vetnünk a vágyat és annak országát, ellenben vágyakoznunk kell a szeretet emez országa után, amelyben minden alattvaló arcáról a szeretet sugárzik, és egyedül a szeretet javai után kívánkoznak. Mások majd a hozzá vezető utat is elmondják önnek: legyen számomra elég, hogy eltérítettem önt e kegyetlen életformától, amelyre, látom, rengeteg önhöz hasonló rendű-rangú hagyja magát vezetetni, mivel nem ismerik jól ezen állapot valódi mibenlétét.

Mme Gilberte Périer Fivérem, Blaise Pascal

A *La vie de M. Pascal* eredetileg a Gondolatok kiadásainak előszavaként született. Az életrajzi írás minden valószínűség szerint 1663-ban, néhány hónappal Blaise halála után készült el.

A szövegkritikának két alapvető szövegváltozattal kell szembenéznie: a második az 1686-os kiadásban bukkan fel először. Elhagyások, toldások egyaránt találhatóak benne. A janzenisták részéről különösen Antoine Arnauld és Pierre Nicole, vagyis két meghatározó szellemi vezéralak bábáskodott a végső szövegváltozat felett. Ez vélhetően jóval nagyobb szerepet játszott a mű egyoldalúságában, mint bármely hozzátartozói elfogultság.

Talán nem túlzás azt állítanunk, hogy a Gilberte életrajzi írása hűségesebben tükrözi a janzenista vallásosságot, mint magát a fivért. Olyannak láttatja őt, amilyennek „kellett volna lennie”. Szembetűnő például, mennyire gyorsan túllép fivére számos világi kapcsolatán, miképpen hallgat Pascal és a janzenisták vitáiról is, amelyek fő oka utóbbiak féltés és megalkuvó magatartása volt. Ennek tényszerűségét leginkább az *Écrit sur la Signature du Formulaire* (A formuláré aláírásáról szóló levél) dokumentálja. Ezzel szemben aránytalanul hosszúnak érezhetjük példának okáért szenvedéseinek leírását, askéta életmódjának, valamint a szegényekért viselt gondjának taglalását. Nincs okunk kétségbe vonni a műben szereplő történetek hitelességét. Mégis fenntartásokkal kell élnünk, látván, hogy szerzője nyilvánvaló módon elsősorban hagiográfiai művet kívánt az utókorra hagyni, hőse kiválóságainak felnagyításával, élete kevésbé emelkedettebb részleteinek szemérmes elhallgatásával.

Hogy mindezek mellett mégis közlésre érdemesnek kell tartanunk e művet, azt az indokolja, hogy e rendkívüli életút kutatásának közel három és fél évszázada soha nem vonhatta ki magát e Pascal-portré hatása alól, aminek jogosságával szemben kevés kifogást emelhetünk, hiszen tényanyaga – az említett egyoldalúságoktól eltekintve – nagyon is helytálló. Nem véletlen, hogy ismert fogyatékoságai ellenére mindmáig szerves részét alkotja az időről-időre megjelenő Pascal-összkiadásoknak.

Fivérem Clermont-ban született, az ezer-hatszázhuszonharmadik esztendő júniusának tizenkilencedik napján. Apám Étienne Pascal, az Adóügyi Bíróság elnöke. Anyám neve Antoinette Begon. Mihelyt fivérem abba a korba ért, amikor már társalogni is lehetett vele, hamar rendkívüli szellemnek adta megannyi tanújelét, ügyes kis válaszaival, de még inkább a dolgok természetét firtató kérdéseivel, úgyhogy ez mindenkit meglepett. E szép reményre jogosító kezdetet a folytatás sem cáfolta meg, hiszen évei előrehaladásával értelmi képessége oly mértékben nőtt, hogy mindig messze meghaladta az adott korban megszokott szintet.

Anyám 1626-ban hunyt el, amidőn fivérem mindössze három esztendő volt. Apám, magára maradván, nagyobb gondot fordított családjára, és mivel rajta kívül nem volt fiúgyermek, az egyetlen fiúgyermekhez való kötődés, továbbá a gyermekben felismert egyéb tulajdonságok olyan erős ragaszkodást alakított ki

benne iránta, hogy nem vitte rá a lélek arra, hogy nevelését másra bízta. Ezért aztán elvégezte magában, hogy tanítását attól fogva maga veszi kezébe. Így is lett: fivérem soha semmilyen kollégiumban nem diákoskodott, és apámon kívül nem volt más tanítómestere.

1632-ben apám átköltözött Párizsba, ahová mindnyájunkat magával vitt, és ott telepedett le. Az akkor még csupán nyolc esztendő fivérem számára nagy-nagy előny származott e költözésből, hiszen apám ezzel nyilvánította ki abbéli szándékát, hogy maga fogja nevelni őt. Kétségtelen, apám nem nyújthatta volna ugyanazt a gondoskodást vidéken, ahol a tisztségével járó teendők, valamint a házában zajló, véget nem érő társas élet túlon túl lekötötték volna őt. Párizsban viszont teljes szabadságnak örvendett, így minden erejét e célnak szentelhette, és le is aratta az okos és szerető atya gondoskodásának kijáró sikereket.

E nevelésben a legfőbb elv az volt, hogy a gyermek mindig maradjon ura feladatainak. Ez okból nem akarta latinra tanítani, míg be nem tölti a tizenkettedik életévét, amikor már nagyobb könnyebbséggel vágathatott bele. Azt sem hagyta viszont, hogy ezek az évek haszontalanul teljenek, hiszen minden olyan tudással felvértezte, amire már képesnek látta őt. Megmutatta neki, milyenek általában a nyelvek: miképpen viselkednek egyfajta nyelvtani szabályrend szerint, s hogy e szabályok alól mindig vannak kivételek; s ha mindezek megfigyelésére gondot fordítunk, ily módon valamennyi nyelvet alkalmassá teszünk az országok közötti érintkezésre. Ezen általános gondolat segítette elméjét az eligazodásban, és megértette vele a nyelvtani szabályok okát, úgyhogy, amidőn el kellett sajátítania azokat, tudta, miért teszi, és pontosan azon szabályokba merült bele, amelyek a legtöbb elmélyültséget igényelték.

Miután szert tett ezen ismeretekre, apám megint mást adott eléje. Gyakran fejtegette előtte a természet rendkívüli effektusait, úgymint a puskaporét, és egyéb meghökkentő dolgokét. Fivérem nagy-nagy kedvét lelte az effajta beszélgetésekben, de szerette volna ismerni minden dolog okát, és minthogy ezekről meglehetősen hiányosak voltak az ismeretek, így apám sem igen tudott hozzászólni, vagy ha mondott is valamit, csupán az általános feltételezéseket ismételte el, ami valójában a kudarc beismerésével volt egyenlő, így ezek nem elégítették ki. Ugyanis mindig rendelkezett a bámulatos elme ama tisztánlátásával, amely alkalmas a hamisság megkülönböztetésére, és elmondhatjuk, hogy mindig, mindenben az igazság volt gondolatai kiváltképpen való tárgya. Soha semmi nem tudott olyan meglepedést nyújtani számára, mint annak megismerése. Így már gyermekkorától fogva mindig csak azt fogadta el, aminek valódisága nyilvánvalónak tűnt számára, úgyszólván, hogy amikor nem tudtak helyes érveket felmutatni számára, saját maga járt utánuk; ha pedig ragaszkodott valamihez, nem tért el attól, hacsak nem lelt valami másra, ami nagyobb meglepedést nyújtott.

Egy ízben például, amikor az asztalnál valaki a kését egy fajansztányérhoz kocogtatta, felfigyelt az általa adott hangra, míg fölé nem tettük a kezünket, amikor is megszűnt a visszhang. Szerette volna legott megtudni az okát, és e kísérlet arra ösztökélte, hogy újabbakat is végezzen a hangokkal. Annyi mindennel kapcsolatban tett megfigyelést, hogy tizenegy esztendő korában készített is ezekről egy értekezést, amit teljesen átgondolt érvelésen alapulónak találtunk.

A geometria iránti fogékonysága már tizenkét éves korában kezdett megmutatkozni, mégpedig egy olyan rendkívüli véletlen folytán, amiről érdemes részletesebben is megemlékeznünk. Apám a matematikában nagy jártassággal rendelkezett, és foglalatossá is volt e tudományban mindazon nagy tudású férfiakkal egyetemben, akik nála rendszeresen megfordultak. Mivel azonban ő a nyelvekre akarta oktatni a fivéremet, és tisztában volt vele, hogy a matematika oly dolog, ami kitölti a gondolkodást, és egyfajta kielégülést lelhet benne, nem akarta, hogy fivérem e tárgyban bármiféle ismeretre tegyen szert, nehogy emiatt elhanyagolja a latin és az egyéb nyelvek tanulását, amikben pedig tökéletesíteni kívánta őt. Ennek okáért elzárt előle minden erről szóló könyvet. Attól is tartózkodott, hogy jelenlétében erről beszélgesse barátjaival. Mindezen elővigyázatosság ellenére azonban e gyermek kíváncsisága hamar felébredt, eladdig, hogy gyakran kérlelte atyját, tanítsa őt matematikára. Ő azonban nemet mondott, azt javasolván neki inkább, hogy legyen ez majd utóbb a jutalom. Megígérte neki, hogy, majd ha elsajátítja a latint és a görögöt, matematikára is tanítja majd őt.

Látván apám ellenállását, egy napon megkérdezte tőle, miben is áll, mivel is foglalkozik voltaképpen ez a tudomány. Apám nagy általánossággal elmondta neki, hogy ennek segítségével készíthetünk pontos alakzatokat, találhatjuk meg a köztük levő arányokat, de máris megtiltotta neki, hogy többet beszéljen, és a továbbiakban is gondolkozzék róla. Ezt az elmét azonban lehetetlenség volt ilyen határok közé zárni. Elegendő volt annyit hallania, hogy a matematika révén tökéletesen pontos alakzatokat készíthetünk, és máris álmodozni kezdett. Pihenőidejében bevonult a szobába, amelyben játszózni szokott, s szénből

mindenféle alakzatokat rakott ki a kőpadlón, keresvén a módját, hogyan készíthetne egy tökéletesen szabályos kört, egy egyenlő oldalú és egyenlő szögű háromszöget és sok más egyebet.

Mindezekre egymaga talált rá, mégpedig minden nehézség nélkül. Ezt követően az alakzatok közötti arányok után kutatott. Mivel azonban apám oly nagy gondot fordított arra, hogy e dolgokat elrejtse előle, s még az alakzatok elnevezését sem ismerte, maga volt kénytelen nevet adni nekik. Ekképpen nevezte a kört karikának, az egyenest csíknak, és így tovább. Ezen elnevezések alapján alkotott magának axiómákat, majd pedig tökéletes bizonyításokat, és amiképpen egyikből kiindulva eljutunk a másikig, kutatásaiban annyira messze jutott, hogy eljutott Eukleidész első könyvének harminckettedik tételéig. Egy ízben éppen ezek fölött töprengett, amikor apám belépett abba a helyiségbe, amelyikben tartózkodott, úgyhogy fivérem nem is hallotta meg. Annyira el volt foglalva, hogy sokáig észre sem vette apámat. Meg nem tudnám mondani, ki lepődött meg jobban: a fiú-e az apa megjelenése miatt, tudván, hogy az efféle foglalatosságot kerekén megtiltotta számára, avagy az apa, amikor fiát e dolgokba merülve találta. Ám az apa még jobban álmélkodott, amikor érdeklődő kérdésére fiától azt kellett hallania, hogy éppen az után kutat, ami Eukleidész könyvében a harminckettedik tétel.

Apám megkérdezte tőle, mi indította arra, hogy ilyenekről kezdjen gondolkodni. Ő azt felelte, hogy ezt és ezt fedezte fel, majd amikor apám megismételte előbbi kérdését, előadott még néhány bizonyítást, ezután visszafelé haladva a következtetésekben, eljutott – persze a karika és a csík kifejezéseket használva – saját meghatározásaiig és axiómáiig.

Látva e szellem nagyságát és erejét, apám egészen megdermedt, de nem szólt egy szót sem. Magára hagyta, és elment Le Pailleur úrhoz, aki közeli barátja és szintén felettébb nagy tudású ember volt. Amikor belépett hozzá, mozdulatlanul és láthatóan megindultan állt az ajtóban. Látva ezt, valamint a szeméből csordogáló könnyeket, maga Le Pailleur úr is nagyon megrémült, és kérte őt, ne rejtegesse tovább előtte szomorúsága okát. Apám így felelt:

– Nem szomorúságomban, hanem örömben könnyezem. Ön tudja csak, mennyire gondom volt arra, hogy fiamat távol tartsam a mértani ismeretektől, nehogy ez elvonja őt egyéb tanulmányaitól. És nézze csak meg, mit művelt eközben!

Ekkor megmutatta neki a fiú felfedezéseit, amelyek alapján akár azt is mondhatták volna, hogy felfedezte a matematikát.

Le Pailleur úr sem lepődött meg kevésbé apámnál, és arra intette, hogy nem tartaná helyesnek, ha ezt az elmét továbbra is gúzsba kötnék, és továbbra is rejtegetnék előle e tudást. Hadd vegye kezébe a könyveket, ne fogják vissza immár.

Apám, aki e véleményt helyénvalónak találta, kezébe adta Eukleidész Elemek című könyvét, hogy pihenőidejében olvassa azt. Ő pedig egészen magától felfogta és megértette úgy, hogy egyszer sem volt szüksége magyarázásra. És a felfogással párhuzamosan írt és alkotott is, és olyan gyorsan haladt előre, hogy immár rendszeresen részt vett azokon a hetente sorra kerülő üléseken, amelyekre Párizs tudós emberei gyűltek egybe, hogy előadják műveiket, és megvizsgálják egyebekét is.

Fivérem mind a vizsgálatok, mind az alkotás terén rangot vívott ki magának, hiszen egyike volt azoknak, akik a leggyakrabban álltak elő újdonságaikkal. E gyűlések alkalmával gyakran kerítettek sort olyan tételek vizsgálatára, amiket Németországból vagy egyéb külföldi országból küldtek meg. Ilyenkor főképpen az ő véleményét kérték ki, és senki másét nem tüntették ki ekkora figyelemmel, hiszen olyan átható világossággal bírt, hogy megesett, hogy az általa észlelt hibákat senki más nem vette észre. Ugyanakkor e tanulmányaira csak a pihenőidejét vette igénybe, egyébként latint tanult az apám által meghatározott órarend szerint. Minthogy azonban e tudományban lelt a hön keresett igazságra, ez töltötte el oly meglepődöttséggel, hogy teljes elméjével e felé fordult, úgyannyira, hogy bármily keveset is foglalkozott vele, előmenetele oly gyors volt, hogy tizenhat esztendősen készített egy művet Értekezés a kúpokról címmel, ami olyan szellemi teljesítménynek számított, hogy, mint mondták, Arkhimédész óta nem találkoztak hasonlóval.

Valamennyi tudós férfiú azon a véleményen volt, hogy az írást hamar kinyomtatják. Úgy gondolkodtak, hogy, noha e mű minden időben ámulatot váltana ki, mégis, ha akkor jelenik meg nyomtatásban, amikor szerzője mindössze tizenhat esztendősen, e körülmény tovább fokozná a mű szépségét. Ám mivel fivérem soha nem rajongott a hírnévért, egy ujját sem mozdította az ügy érdekében, így a mű sohasem került kinyomtatásra.

Ebben az időben sem hagyott fel a latin és a görög tanulásával, ezen kívül az étkezések alatt és után apám hol logikáról, hol pedig fizikáról és a filozófia egyéb területeiről társalgott vele. Ez minden, amit e tárgyakban megtanulhatott, hiszen semmilyen kollégiumban nem folytatott tanulmányokat, nem lévén tanítója sem ezekben, sem másban.

Apám végtelenül nagy örömet talált abban, ahogyan az emberek vélekedtek e gyors előrehaladásról, amit a fivérem úgy általában a tudományok terén mutatott. Nem vette észre ugyanakkor, hogy az elme e túlzott és folytonos igénybevétele e zsenge korban egészségét is megviselheti, ami – kevéssel tizennyolcadik életéve betöltése után – hamar romlásnak indult. Minthogy azonban fájdalmai nem voltak még annyira erősek, azok nem akadályozták mindennapos elfoglaltságai végzésében, olyannyira, hogy épp ez idő tájt, tizenkilenc esztendő korában találta fel a számológépet, aminek segítségével nem egyszerűen tinta és zseton nélkül végezhettek el mindenféle műveletet, hanem ráadásul a számtani szabályokat sem kellett ismerni hozzá, és tévedhetetlen pontossággal működött. Úgy tekintettek ezen alkotásra, mint a természet újdonságára, ami gépbe sűrített egy olyan tudományt, ami mindenestül az elmében lakozik, és megtalálta a módját a műveletek teljes biztonsággal és gondolkodást nem igénylő elvégzésének. E munka nagyon kimerítette, nem annyira a gondolatait, s nem is annyira a szerkezet kigondolására irányuló fáradozásai miatt (ez is könnyebben ment, mint gondolnánk), inkább azért, mert mindent meg kellett értetnie a művesekkel, így aztán teljes két esztendejébe került, míg a gép tökéletesítésével e mostani szintre jutott.

Am e fáradozások, továbbá az egészségére több éve jellemző törékenység olyan legyengüléshez vezettek, amik nem távoztak el többé tőle, úgyannyira, hogy néha-néha elmondta nekünk: tizennyolc esztendő kora óta egyetlen napja sem telt el fájdalom nélkül. Mivel azonban e fájdalmak nem törtek mindig reá olyan hevesen, így, mihelyt engedtek valamelyest a szorításukból, elméje máris valami újabb dolog utáni kutatásba merült.

Ilyen időszakra esett az is – huszonhárom esztendő volt –, hogy Torricelli kísérlete nyomán ő is hamar előállt egy kísérlettel, amit a légüres tér kísérletének neveznek, mely egyértelműen bizonyítja, hogy a mindaddig a légüres térnek tulajdonított jelenségeket a légnyomás okozza. Ez volt az utolsó olyan alkalom, amikor elméjét az emberi tudományok foglalták el. Jóllehet a rulettet később találta fel, mindez nem mond ellene a fentieknek, hiszen e találmány nem igényelt tőle semmilyen szellemi erőfeszítést. Oly könnyedén vitte végbe, ami alapján nyugodtan elhihetjük, hogy nem merült bele különösebben. Erről még szívesen beszélek a maga idejében. Röggvest ezután, amidőn a huszonnegyedik életévét sem töltötte még be, az isteni Gondviselés egy olyan alkalmat készített számára, ami arra készítette, hogy vallásos iratok olvasásába merüljön. Isten e szent olvasmány által oly mértékben megvilágosította, hogy teljesen megértette: a keresztény vallás arra kötelez, hogy egyedül Istenért, és csakis Őérte éljünk. Ez az igazság pedig oly nyilvánvalónak, megkerülhetetlennek és hasznosnak tűnt számára, hogy mindenfajta kutatással felhagyott. Ettől fogva lemondott minden egyéb megismeréséről, hogy kizárólag annak szentelje magát, amit Jézus Krisztus „egy és szükséges dolognak” nevezett.

A Gondviselés különleges védelme mindaddig megoltalmazta őt az ifjú kor minden bűnétől, és ami még különösebb az ilyen vágású szellemeknél, vallás tekintetében soha nem engedte át magát a szabadgondolkodásnak. Kíváncsiságát mindig a természet dolgaira korlátozta, és több ízben is szólt nekem arról, hogy e kötelezettségét összekötötte a többi, szintén apámtól eredő kötelezettséggel, aki – egyébként maga is nagy tisztelettel viseltetett a vallás dolgai iránt – gyermekéve óta azt sugallta neki, alapelvül állítván eléje, hogy a hitre tartozó dolgok nem lehetnek egyúttal az ész figyelmének tárgyai is.

Ezen alapelvek – amit egy olyan apától hallott újra és újra, aki iránt mély tiszteletet táplált, és akit úgy szemlélt, mint akiben a hatalmas tudás nagyon tiszta és mély gondolkodással párosult – elméjére annyira mély benyomást gyakoroltak, hogy mondhattak neki bármit a szabadgondolkodók, egyáltalán nem hatottak rá. Jóllehet fiatal volt, mégis úgy tekintett rájuk, mint azon téves nézetek terjesztőire, miszerint az emberi ész fölötté áll minden dolognak, és mint akik nem ismerik a hit természetét.

Így hát e mélyeséges és roppant és a kíváncsiságtól hajtott szellem, aki oly nagy gondot fordított minden dolog okának és miértjének kikutatására, a vallás dolgai előtt úgy tudott megalázkodni, mint egy gyermek. Ez az egyszerűség uralta őt teljes életében, úgyannyira, hogy amikor elhatározásának megfelelően már csak a vallást tanulmányozta, soha nem a teológia fürkész kérdéseire fordított figyelmet. Teljes elméjével azon volt, hogy a maga tökéletessége szerint ismerje meg és gyakorolja a keresztény erkölcsöt, és ennek szentelte minden Istentől nyert képességét. Élete hátralevő részében nem is fordított egyébre gondot, mint hogy Isten törvényéről elmélkedjék éjjel és nappal. S jóllehet nem folytatott aprólékoskodó skolasztikus tanulmányokat, azért tudomása volt az emberi elme eltévelyedéséből származó eretnokségeket elítélő egyházi határozatokról.

Az effajta kutatások háborították fel legjobban, és Isten ez idő tájt alkalmat is adott neki arra, hogy kinyilvánítsa a vallás iránt érzett buzgalmát.

Rouenban tartózkodott akkortájt, apám ott állt a király szolgálatában. Volt ott egy ember, aki valami újszerű filozófiát tanított, amely mindenféle kíváncsiskodót oda-vonzott. Fivéremet két fiatal barátja addig unszolta, míg nem velük tartott. Ám mindannyian elképedtek az illető férfiúval folytatott beszélgetés után, mármint amikor látták, hogy filozófiája alapelveiről fecsegvén, az egyházi határozatokkal ellentétes hitpontokra jutott. Érveléseiben azt bizonyította, hogy Jézus Krisztus teste nem a Szűz véreből formáltatott, és más egyéb hasonlók. Szerették volna megcáfolni őt, ő azonban szilárdan tartotta magát nézeteihez. Úgyhogy amikor felmérték, milyen veszély származik abból, ha egy téves elméleteket valló ember taníthatja az ifjúságot, elhatározták, hogy figyelmeztetik őt, illetve fel is jelentik, ha intésüknek ellenállna. Így is történt, mivel megvetette az intést. Úgy vélték, kötelességük feljelenteni őt du Bellay eminenciás úrnál, aki az érsek atya megbízásából a roueni egyházmegye püspöki feladatait látta el. Du Bellay eminenciás úr előkerestette ezt az embert, és miután kikérdezte őt, emez egy kétértelmű vallomással vezette félre, amit saját kezűleg írt meg és láttamozott. A püspök úr nyilván nemigen vetett ügyet három fiatalember figyelmeztetésére. Ők viszont, mihelyt elolvasták e hitvallást, nyomban átláttak rajta, és ez arra kötelezte őket, hogy felkeressék a roueni érsek eminenciás urat Gaillonban, aki, mindent megvizsgálva, olyan súlyúnak találta a dolgokat, hogy fivérem tanácsára levelet írt, amelyben Du Bellay eminenciás urat azonnali hatállyal arra utasította, hogy kényszerítse az illető férfiút a vádakkal kapcsolatos vallomás valamennyi pontjának visszavonására, továbbá semmit ne fogadjon el tőle, csakis az őt feljelentő személyek jóváhagyása alapján. Így is történt. Az illető megjelent az érsek eminenciás úr tanácsában, és minden nézetét megtagadta, és pedig mondhatjuk, őszintén tette, mivel egyszer sem tanúsított keserűséget azok iránt, akik ebbe az ügybe keverték. Mindez arra enged következtetni, hogy ő maga is téves elveiből fakadó téves következtetéseinek áldozata volt. Az is igaz, hogy az egész nem ártani akartak neki, csupán szerették volna őt magát kivonni tévelygéseiből, továbbá útját állni annak, hogy olyan fiatal emberek váljanak ámitás áldozataivá, akik ilyen nehezen átlátható kérdésekben soha nem lennének képesek a tévedés megkülönböztetésére. Az ügy ezennel békés véget ért. Fivéremben pedig, aki huszonegyedik esztendejét betöltve mindinkább azt kereste, hogyan lelhetne kedvességet Isten előtt, a tökéletesedés iránti vágy úgy gerjedt fel, hogy az egész otthonunkat átjárta. Apám nem szégyellt fia tanításainak engedni, és egészen a haláláig – ami úgy, ahogy volt, méltó volt egy keresztényhez – az erények szüntelen gyakorlásában sokkal hűségesebb lett.

Testvérhúgomat – aki gyermekkorától fogva egészen különleges lelki adottságokkal rendelkezett, s jó hírű volt, amit, felnövekedvén, kevés leány mondhatott magáénak – szintén annyira mélyen megindították fivérem szavai, hogy elvégezte magában: lemond mindazon javakról, amik korábban oly kedvesek voltak számára, és teljesen Istennek szenteli magát. Tiszta gondolkodású volt, így hát amidőn Isten magához fordította a szívét, fivéremhez hasonlóan mindent megértett, amit a keresztény vallás szentségéről mondott neki. És mivel nem szenvedhette azt a tökéletlen állapotot, amellyel terhelt a világban érezte magát, apácának állt be egy szigorú zárdában, a Port-Royal des Champs-ban, és ott is halt meg harminchat esztendősen, miután a legnehezebb gyakorlatokon is átesett, és rövid idő alatt is olyan tökéletességre jutott, amilyenre mások csupán évek hosszú során tesznek szert.

Fivérem ekkor huszonegy esztendő volt. Betegségei mindjobban elhatalmasodtak, és már ott tartott, hogy semmit, ami folyékony, nem tudott lenyelni, csak ha meleg volt, és akkor is csak cseppenként. És mivel ráadásul már-már elviselhetetlen fejfájás gyötörte, beleiben pedig forróságot érzett, és más bajok is kínozták, az orvosok kétnaponkénti tisztítókúrát írtak elő számára, amit három hónapon keresztül kellett folytatnia úgy, hogy közben minden elképzelhető gyógyszert be kellett szednie, vagyis fel kellett melegítenie, és cseppenként kellett lenyelnie. Mindez valóságos gyötrelem volt, és akik mellette voltak, azokat már ezek látásától is a hideg verte ki; fivérem ajkát azonban soha panaszcso nem hagyta el. Az egészben csak nyereséget látott a maga számára. Ugyanis, mivel az erényen kívül nem ismert többé más tudományt, és tudatában volt annak, hogy az erény az erőtlenségek közepette tökéletesedik, örömmel tekintett minden fájdalmára bűnbánati áldozat gyanánt, minden dologban egyedül a keresztény hit előmenetelére tekintvén. Sokszor elmondta, hogy régebben betegségei elfordították tanulmányaitól, és ő emiatt fájdalmat érzett, ám egy keresztény mindenben eléri célját. Mindenben, de kiváltképpen a szenvedésekben, mivel ott a megfeszített Jézus Krisztust ismerjük meg, aki a keresztény ember minden tudománya és élete egyetlen dicsősége kell, hogy legyen.

Ez, valamint egyéb előírt gyógymódok nyújtottak némi megkönnyebbülést számára, de semmiképpen sem tökéletes egészséget. Az orvosok úgy vélekedtek, hogy a teljes felépülés végett fel kellene hagynia minden nagyobb szellemi igénybevétellel járó elfoglaltsággal, ugyanakkor minden alkalmat meg kellene ragadnia

gondolatai elterelésére olyan dolog felé, ami lekötne és egyben kellemes is lenne számára: vagyis a világban megszokott társasági életet kellene folytatnia, hiszen fivérem esetében más szóba sem jöhetett. De hogyan is vehetné rá a lelke erre azt az embert, akit így megérintett Isten? Eleinte nagyon nehezen állt rá. De annyi felől unszolták, hogy végül hagyta meggyőzni magát az egészség helyreállításának tetszetős érvével. Meggyőzték arról, hogy az egészség olyan kincs, amelynek gondját Isten reánk bízta.

Így került vissza a világba. Gyakran forgolódott az udvarban, ahol a bennfentesek megjegyzték róla, hogy olyan könnyedséggel szívta magába annak légkörét és modorosságait, mintha egész életében ebből táplálkozott volna. Igaz, amikor a világról beszélt, olyan kiválóan mutatta ki annak mozzogatórugóit, hogy nem volt nehéz belátni, képes lesz azokat kibogozni, és mindenhez alkalmazkodni, amennyiben szükségesnek látja.

Ez volt élete legrosszabbul kihasználta idő-szaka: mert jóllehet Isten könyörületos volt hozzá, és megőrizte a bűnöktől, mindazáltal a világnak már a pusztaság külső ábrázata is elűt az evangélium szellemétől. Az az Isten, aki mindinkább gyarapodó tökéletességet kívánt meg tőle, nem hagyhatta így sokáig, és a húgomat használta fel abban, hogy kiszakítsa őt a világból, miképpen valamikor fivérem volt az eszköze abban, hogy húgunkat elszakítsa világi kötelekeitől.

Zárdába vonulását követően napról napra növekedett buzgósága, és érzelmei egyes egyedül a megalkuvás nélküli szentséget árasztották. Éppen ezért nem is szenvedhette, hogy az, akinek Isten után a leginkább adósa az elnyert kegyelmekért, nincs birtokában ugyanezen kegyelmeknek. Fivérem gyakran tett nála látogatást. Ilyenkor húgom sokat beszélt neki erről, s mindezt olyan erővel tette, hogy megnyerte azt, aki korábban éppen őt nyerte meg a világgal és annak dolgaival való szakításnak, hiszen a világban a legártatlanabb kapcsolatok is csak a hiábavalóságot növelik, a keresztény hit szentségéhez méltatlan módon, holott erre hívtunk el mindannyian, és ennek példáját adta élénk Jézus Krisztus.

Az egészség érve, ami azelőtt hatott rá, most olyan szánalmasnak tűnt számára, hogy maga is elszégyellte magát emiatt. Az igaz bölcsesség világossága behatolt elméjébe, és felfogta, hogy az üdvösség mindennél előbbre való, és hamis az érvelés, amely testünk múlt javainál cövekel le, amikor lelkünk örök érdekeiről van szó.

Harminc esztendősen hozta meg döntését, hogy elhagyja az e világhoz fűződő újabb elkötelezettségeit. Azzal kezdte, hogy lakhelyet változtatott, s hogy végképp szakítson a megszokásokkal, vidékre költözött. Amidőn egy hosszabb vidéki tartózkodásból megtért, olyan meggyőzően tanúskodott a világ elhagyásának szándékáról, hogy végül a világ hagyta el őt.

Mindig minden tettében az elvek vezérelték őt; a szíve és a lelke, úgy ahogy volt, nem is tudta volna másra vezérelni. Ily módon a visszavonultság mozzogatórugói is az igaz kegyesség eme szilárd elvei voltak, egyrészt az örömökről, másrészt a felesleges haszontalanságokról való lemondás.

Az első alapelv gyakorlatra váltását azzal kezdte, hogy attól fogva, amennyire csak lehetett, nem tartott igényt a házicselések szolgálataira; maga vetette be az ágát, saját maga látott utána vacsorájának a konyhában, ő vitte ki a tányérokat, és általában csak ahhoz kért segítséget, amit végképp nem tudott maga elvégezni. Az ugyan nem volt lehetséges, hogy érzékszerveit ne vegye igénybe, ám amikor szükségből fakadóan valami örömben kellett őket részesíteni, csodálatos módon mindig talált valami módot az elme figyelmének elterelésére, nehogy annak is része legyen benne. Soha nem hallottunk tőle egy dicsérő szót a felszolgált húsételre vonatkozóan, és ha alkalmanként valami különlegességet helyeztünk az asztalára, és érdeklődtünk, milyennek találta, egyszerűen annyit felelt:

– Előre kellett volna szólnotok, mert most már nem emlékszem, és bevallom, nemigen figyeltem rá.

Ha pedig valaki a világ általános szokása szerint dicsérte egy húsétel finom ízét, ezt nem szenvedhette, és érzékiségnek tartotta – jóllehet ezek így a létező legköznapiabb dolgok.

– Merthogy – mint mondta – ez annak a jele, hogy az étvágy kielégítésére eszünk, ami mindig rossz, vagy ha más nem is, de az érzéki emberek nyelvén szólunk, ami nem méltó a keresztény emberhez, akinek szavai mindig magán kell viselnie a szentséget.

Azt sem akarta megengedni, hogy valamilyen mártást vagy ragut készítsünk, miképpen azt sem, hogy narancssal, savanyú musttal vagy bármilyen étvágygerjesztő finomsággal kínáljuk őt, noha természetesen szerette ezeket.

Vidéki elvonultságának legelején beszabályozta a gyomra számára szükséges ételmennyiséget, és ettől fogva a legjobb étvágyat érezve sem lépte túl ezen előírt mennyiséget, amit viszont akkor is el kellett fogyasztania, ha undorodott tőle. Amikor megkérdeztük tőle, mi végre cselekszik így, azt válaszolta, hogy a gyomor és nem az étvágy szükségleteit kell kielégíteni.

Érzékei megöklése viszont nem egyszerűen abból állt, hogy megvont magától mindent, ami kedves lehetett számára, akár táplálék, akár gyógymód legyen az. Négy egymást követő esztendőn keresztül fogyasztott erőlevest anélkül, hogy bármiféle ellenszenvet tanúsított volna emiatt. Elegendő volt, ha kirendeltünk valamit számára, ő azt szó nélkül bevette, és amikor csodálkozásomnak adtam hangot amiatt, hogy semennyire sem undorodik egyes igen-igen rossz ízű gyógyszertől, élcelődni kezdett velem, mondván, hogy ő meg azt nem tudja megérteni, hogyan tudnak az emberek olyasvalamitől undorodni, amit önként vesznek be, és pedig az után, hogy előre szóltak nekik. Szerinte csak a meglepetés és az erő-szak válthat ki ilyen hatást. Nem lesz nehéz észrevennünk a későbbiekben is azt a figyelmet, amit a lélek örömeinek minden formájáról – amiben az önszeretnek bármi része lehetett – való lemondásra fordított.

Nem volt kevésbé gondja a másik, önmagának felállított alapelv gyakorlására sem, tudniillik a haszontalan dolgokról való lemondásra, ami egyfajta következménye az első alapelvnek. Saját magát mindinkább arra szorította, hogy szobájának padlóját ne fedje többé szőnyeg, mert ezt nem vélte szükségesnek. Egyébként sem kötelezte erre többé semmilyen illemszabály, hiszen már csak olyan emberek jöttek hozzá látogatóba, akiknek újra és újra az önmegtagadást ajánlotta, akik ily módon egyáltalán nem lepődtek meg azon, hogy úgy él, ahogy azt másoknak is tanácsolja.

Így telt el életének ez az öt esztendeje – a harminc és harmincöt esztendő közötti idő. Szüntelenül Istenért vagy felebarátjaiért munkálkodott, vagy saját maga érdekében azért, hogy igyekezett minél jobban tökéletesíteni önmagát. Úgy is fogalmazhatnánk akár, hogy mindössze ennyit élt, mivel az Istentől kapott további négy esztendő egyébből sem állt, mint szüntelen gyengélkedésből. Ez tulajdonképpen nem egy újabb betegség, hanem a zsenge ifjú kora óta érzett gyengeségeinek megkettőződése volt. Ekkor viszont olyan heveséggel támadták meg e gyötrelmek, hogy végül összeroskadt a súlyuk alatt. Ez idő alatt egyetlen pillanatig sem munkálkodhatott ama nagy művön, amibe a vallás védelme érdekében fogott bele, és vigaszt sem nyújthatott a hozzá forduló embereknek, sem élőszóban, sem írásban. A fájdalmak annyira elhatalmasodtak rajta, hogy nem tudott ezeknek eleget tenni, jóllehet hevesen vágyott rá.

Említettük korábban, hogy megkímélte magát a fölösleges vizitektől, és nem is igen kívánt látni senkit. Mivel azonban az emberek mindig elrejtett kincsek után kutatnak, és Isten nem engedi, hogy a világításra szolgáló méces véka alá legyen rejtve, sokan, kiváló szellemek is, akiket korábbról ismert, keresték fel őt magányában, hogy kikérjék véleményét erről-arról. Olyanok is hozzá fordultak, akik hitbeli kételyekkel küszködtek, és tudták, hogy ő e tárgyban nagy világossággal rendelkezik. Ezek is, amazok is, akik közül sokan még közöttünk vannak, mindig örömmel jöttek el tőle, és ma is minden esetben arról tesznek tanúságot, hogy az ő felvilágosításainak és tanácsainak tartoznak köszönettel azért a jóért, amit általa megismertek, vagy amit megtettek.

Jóllehet e beszélgetésekbe kizárólag a szeretet okán merült bele, és rendkívüli módon vigyázott magára, nehogy elveszítsen valamit is abból, amit magányában elnyerni kívánt, továbbra is gyöttrődött és reszketett a miatt, nehogy az önszeretet valami örömét lelje e társalkodásokban; elvéve vált tehát, hogy inkább bele se fog e beszélgetésekbe, ha az önszeretet legcsekélyebb árnyéka fenyegeti. Másfelől úgy vélte, nem tagadhatja meg e személyektől a szükséges támaszt. Harc volt ez a javából. Am az önmegtagadás lelkülete, amely a mindent elfedező szeretet lelkülete is egyúttal, segítségére sietett, és azt a sugallatot kapta, hogy tartson keze ügyében egy szögekkel kivert vasövet, és csatolja azt mezítelen testére, valahányszor látogatók jöveteléről értesítették. Ekképpen cselekedvén, ha a hiúság lelkülete bármikor magasra hágott benne, vagy netán a beszélgetések során valamilyen örömmérséklet kerítette hatalmába, könyöke egy mozdulatával tette hevesebbé a szúrások okozta fájdalmat, ily módon emlékeztetvén saját magát kötelességére. E módszer annyira hasznosnak tűnt számára, hogy hasonló módon védekezett a tétlenséggel szemben is, amelybe élete utolsó éveiben kényszerült. Mivelhogy ebben az állapotban sem olvasni, sem írni nem volt képes, kénytelen volt megmaradni a semmittevésben, vagy sétákat tenni, amikor is nem gondol semmire. Ennek más következményei is lehettek volna. Okkal remegett attól, hogy az elfoglaltság hiánya, amely minden rossznak gyökere, helytelen irányba tereli gondolatait. Azért tehát, hogy mindig éberségre ösztökélje önmagát, magához vette ezt a – nevezhetjük így – önkéntes ellenséget, amely a testének okozott szúrásokkal szüntelenül buzgóságra serkentette a lelkét, ekképpen biztosítván magának a diadalt. Mindez azonban olyan titokban történt, hogy mi egyáltalán nem tudtunk erről, és csupán halála után szereztünk róla tudomást egy

derék és erényes személy révén, akit szeretett, és akinek kötelessége volt elmondani mindezt olyan okokból, ami magát az illetőt érintette.

Amikor a szeretet cselekedete nem foglalta le az imént említett módokon, olyankor imádságba és a Szentírás olvasásába merült. Ez volt szíve közepette, ebben lelte örömét, s magányában a nyugalmat. Igaz, egészen különleges adománya volt e két becses és szent elfoglaltság ízelgetéséhez. Azt is mondhatnánk, hogy ezek egyé váltak őbenne, hiszen a Szentírás felett imádkozva elmélkedett. Gyakran fejtegette, hogy a Szentírás nem a szellem, hanem a szív tudománya, és kizárólag azok számára érthető, akik egyenes szívűek, a többiek merő homályra lelnék benne, továbbá a Szentírás olvasásakor a zsidók szeméire ereszkedő lepel a hamis keresztények szeméit ugyanúgy eltakarja, valamint hogy a szeretet nem csupán tárgya a Szentírásnak, hanem annak ajtaja is. Még tovább mentén azt is mondta, hogy akkor állunk készen a Szentírás megértésére, amikor önmagunkat gyűlöljük, Jézus Krisztus önmegtagadó életét pedig szeretjük. Ezzel a beállítottsággal olvasta a Szentírást, és olyan mélyre hatolt benne, hogy jóformán az egészet kívülről ismerte, olyannyira, hogy nem tudtunk neki hamisan idézni belőle. Ilyenkor határozottan megállított bennünket, ezt mondván: „A Szentírás nem így mondja, vagy helyesen ez így hangzik”, és a helyet is pontosan megjelölte. Igaz ez általában minden íráshelyre, amelyek mind a hitbeli, mind az erkölcsi igazságok tekintetében tökéletes ismeretül szolgálhattak.

Olyan bámulatos szellemi képességekkel rendelkezett, hogy minden szava megszépült ezek által, és jóllehet nagy tudásra tett szert a könyvek segítségével, de amikor azok áthaladtak az ő gondolkodása szűrőjén, egészen másmilyeneknek hatottak, mert mindig úgy tudta azokat elmondani, ahogy kellett, tudniillik, hogy a gondolatok behatoljanak az ember elméjébe.

Természettől fogva rendkívüli szellemi képességekkel rendelkezett, mindezt azonban olyan rendkívüli ékesszólással párosította, amivel még tovább szaporította talentumait. Nem azok voltak ezek, amiket fennkölt gondolatoknak nevezünk, amelyeknek hamis a csillogása, és nem mondanak semmit: semmi nagy szavak, kevés jelképes kifejezés, semmi homályosság, nyersség, sem túltengés, sem kihagyás, semmi fölösleges beszéd. Az ékesszólást eszköznek fogta fel a dolgok érthető közlésére, s hogy mindazok, akikhez szólunk, megerőltetés nélkül és örömmel tegyék magukévá azokat. Úgy fogta fel továbbá, hogy e művészet a megszólított elméje és szíve, valamint az alkalmazott gondolatok és kifejezések közötti helyes elrendezésben áll, ahol is az arányok csupán a gondos szerkesztés révén illeszkednek egymásba. Ezért tanulmányozta oly behatóan az emberi szívet és elmét: tökéletesen ismerte annak minden zegzugát. Amikor valamire gondolt, azok helyébe képzelte magát, akiknek meg kellett érteniük az adott dolgot, és miután megvizsgálta, helyesek-e az arányok, fontolóra vette, milyen megfogalmazás szükségeltetik hozzá. De nem is volt elégedett mindaddig, míg nem látta egyértelműen, hogy a megfogalmazások annyira jól illenek egymáshoz – vagyis hogy sikerült annak észjárásával azonosulnia, akivel szembe fog kerülni –, hogy ha netalán a szavak figyelemre találnak majd, lehetetlen legyen az emberi léleknek nem átengednie magát nagy örömmel. Nála a kicsiből nem lett nagy, a nagyból nem lett kicsi. Nem érte be azzal, hogy egy dolog szépnek látsszék: tárgyához illőnek, s minden fölösleges cicomától mentesnek kellett lennie úgy, hogy eközben semmi ne hiányozzék belőle. Oly mértékben mestere volt stílusának, hogy mindent el tudott mondani, amit akart, és beszéde mindig elérte a kívánt hatást. Ez az egyszerre őszinte, egyenes, kellemes, erőteljes és természetes írásmód annyira sajátosságossá tette, hogy a Levelek egy vidéki férfinak megjelenésekor rögvést rájöttek, hogy az írás tőle való, bármi gondosan próbálta elfedni kilétét még hozzátartozói előtt is.

Ez idő tájt kedves volt Istennek, hogy leányomat meggyógyítsa egy könnycsatornasípolyból, amiben három és fél évig szenvedett. A sípoly annyira rosszindulatú volt, hogy Párizs legjobb kezű sebészei is gyógyíthatatlannak nyilvánították. Isten végül is magának tartogatta a gyógyítást egy Port-Royalban található szent tövis megérintése által. A csodát számos sebész és orvos tanúsította, és az egyház ünnepélyesen is csodának nyilvánította.

Leányom fivérem keresztlánya volt. Őt még érzékenyebben érintette e csoda azon okból kifolyólag, hogy Isten a gyógyítás révén megdicsőítette magát egy olyan korban, amikor a hit a világ nagy részében csak szendergett. A fölötte érzett határtalan öröme egészen átjárta, mivel pedig, ha elméjét bármi foglalkoztatta, mindig hosszasan töprengett fölötte, e rendkívüli csoda okán is számtalan gondolata támadt úgy általában a csodákkal kapcsolatban, akár az ó-, akár az újszövetségi írásokban olvasható csodákról legyen szó. Ha vannak csodák, akkor kell lennie valaminek, ami fölötte áll annak, amit mi természetnek nevezünk. Ésszerű a következtetés: innen már csupán meg kell győződnünk e csodák bizonyosságáról és igazságáról. Márpedig vannak szabályok, amelyek ma is a józanész szerint valók, ugyanakkor helytállóknak bizonyulnak az ószövetségi csodákra nézve is. E csodák tehát valóságosak: létezik tehát valami a természet felett.

E csodáknak azonban vannak olyan jegyei is, hogy Istentől erednek; az Újszövetség csodáinak pedig az, hogy az emberek által várt Messiás vitte végbe. Vagyis mivel mind az Ó-, mind az Újszövetség csodái azt bizonyítják, hogy létezik Isten, az Újszövetség csodái külön is arról tesznek bizonyosságot, hogy Jézus volt az igazi Messiás.

Mindezt bámulatos világossággal vezette le, és amikor előadta az Ó- és Újszövetségben előforduló csodák valamennyi körülményét, ezeket hallgatván minden érthetőnek tűnt. Senki nem tagadhatta e csodák valóságát, sem a mindebből általa levont következtetéseket az Istenre és a Messiasra nézve anélkül, hogy ezzel ne sértették volna meg a legnyilvánvalóbb alapelveket, amiken minden dolog nyugszik, és amiket megkérdőjelezhetetleneknek tartanak. A fenti gondolatokból egybegyűjtöttünk néhányat, ez azonban vajmi kevés, és úgy hiszem, egész napokat kellene erre rászánnom – tudván, mennyit hallottuk őt erről beszélni –, ha egyik barátja nem adott volna a kezünkbe egy tanulmányát Mózes tetteiről, amelyben mindez csodálatos kifejtést nyert, olyan formában, ami nem méltatlan fivéremhez. E műhöz utalom hát önöket, én pedig csupán annyit fűzök hozzá, amennyit itt kell elmondanom, tudniillik hogy a csodákról folytatott minden elmélkedése nyomán rengeteg új világosság áradt a hitre. Amiképpen egyik igazságból következik a másik, elegendő volt egyben elmélyednie, máris elő-özönlött a többi, és lelke számára úgy világosodtak és oldódtak meg, hogy az – amint ő maga is sokszor mondta – őt is magával ragadta, és ilyen alkalmakkor olyannyira háborgott a lelke az ateisták miatt, hogy – a neki adatott világosságban látva meg az eszközt, amely által meggyőzhető vagy kétségbeesésbe taszítható – e mű megírásába fogott. A mű részeinek összegyűjtése-kor sajnáltuk igazán, hogy neki magának nem volt már módja bevégezni, s hogy azzal együtt, amit még hozzáírt volna, nem állíthatott össze egy tökéletes szépségű alkotást. Bizonyosan képes lett volna rá, ámde Isten, aki e nagy szándék végbeviteléhez megadta a szükséges szellemieket, nem adott elegendő egészséget, hogy azt tökélyre vigye.

Azt kívánta bizonyítani, hogy a keresztény vallás ugyanúgy rendelkezik a bizonyosság jegyeivel, mint a leginkább megkérdőjelezhetetlennek tekintett dolgok e világban. E bizonyításban nem folyamodott metafizikai érvekhez: nem mintha ezeket megvetendőnek tekintette volna, ha alkalmas módon tálalják. Csupán azt állította, hogy azok távol esnek az emberek köznapi gondolkodásától, és nem is mindenki képes eszerint gondolkodni. De azoknak is, akik képesek erre, csupán egyetlen órára adnak útmutatást, hiszen egy órával később már azt sem tudják, mit mondjanak róla, és attól is félhetnek, hogy félrevezették őket. Azt is állította, hogy az efféle bizonyítékok csupán Isten spekulatív módon történő megismeréséig vezethetnek el, ez a megismerés pedig annyi, mintha semmit sem tudnánk róla. A természettudományos művekből megszokott okfejtésekkel sem élt; ezeket jóllehet tisztelte, hiszen a Szentírás megszentelte, az ésszel pedig egyezők voltak. Mégis úgy vélte, hogy nem idomulnak kellőképpen azok gondolkodásához és szívbéli állapotához, akiket meggyőzni kívánt. Tapasztalatai alapján arra a meglátásra jutott, hogy nem csupán főlőbük kerekedni nem lehet ilyen módon, épp ellenkezőleg, nincs mi jobban kedvüket szegné s megfosztaná őket ama reménytől, hogy megtalálhatják az igazságot, mint amikor az efféle érvekkel reméljük meggyőzni őket. Ezekkel szemben annyira sokszor keményítették meg magukat, hogy szívük megkeményedése süketette tette őket a természet eme szavának meghallására, mígnem vakságuk olyan mértékű lett, hogy abból egyedül Jézus Krisztus gyógyíthatja ki őket. Nélküle nem közeledhetünk Istenhez sem, mivelhogy meg van írva, hogy senki sem ismeri az Atyát, egyedül a Fiú, és akinek ő akarja megjelteni.

A keresztények Istensége nem egyszerűen a geometriai igazságok és az elemek rendjének Istene: ez a pogányok része. Nem olyan Isten, aki gondviselését az emberek életére és javaira árasztja, hogy szerencsés esztendőket lássanak: ez a zsidók része. Ábrahám és Jákób Istene, a keresztények Istene a szeretet és a vigasztalás Istene: olyan Isten, aki betölti az Őt befogadókat szívét és lelkét. Olyan Isten, aki belsőképpen érezteti velük nyomorúságukat és az ő végtelen irgalmasságát, aki a lelkük mélyéig hatol és betölti őket alázatossággal, hittel, bizalommal és szeretettel, és azt cselekszi, hogy őrajta kívül ne vágyakozzanak másra.

A keresztények Istene olyan Isten, aki érezteti a lélekkel, hogy ő az egyedüli java, s hogy csakis abban lelheti örömét, ha őt szereti, miközben gyűlöletet vált ki benne minden olyan akadályoztatással szemben, ami elvonhatja és visszatartja őt attól, hogy minden erejéből szeresse őt. Az őt fogságban tartó önszeretet és kívánság elviselhetetlenek számára. Maga Isten érezteti vele, hogy ez az önszeretet megvan benne, s hogy kizárólag ő képes kigyógyítani ebből.

Ebben áll hát Isten keresztényként való ismerete. Hogy viszont ily módon ismerhessük meg őt, ismernünk kell nyomorúságunkat, méltatlanságunkat, továbbá azt, hogy közbenjáróra van szükségünk ahhoz, hogy Istenhez közeledhessünk, majd vele egyesülhessünk. Ezen ismeretek elválaszthatatlanok egymástól, mivel azonban mégis elválasztották őket, nem csupán haszontalanok, de ártalmasak is lettek. Isten ismerete nyomorúságunk ismerete nélkül gögöt, nyomorúságunk ismerete Jézus Krisztus ismerete nélkül

kétségbeesést szül. Jézus Krisztus ismerete azonban megtart bennünket mind a gőgtől, mind a kétségbeeséstől, mert benne találjuk meg egyedül a nyomorúságunkban vigasztaló Istent, és a nyomorúságból való gyógyulás egyetlen útját.

Ismerhetjük Istent úgy is, hogy nem ismerjük nyomorúságunkat; vagy nyomorúságunkat úgy, hogy nem ismerjük Istent; sőt Istent is és a nyomorúságunkat is ismerhetjük, miközben nem ismerjük annak módját, hogyan szabadulhatunk meg a bennünket sújtó nyomorúságtól. Ám nem ismerhetjük meg Jézus Krisztust anélkül, hogy ne ismernénk meg egyúttal Istent és a mi nyomorúságunkat is, mert ő nem pusztán Isten, hanem a mi nyomorúságainkat gyógyító Isten.

Ekképpen valakik Jézus Krisztus nélkül keresik Istent, nem találhatnak oly világosságra, ami megeléghetné őket, vagy ami valóban hasznos lenne számukra. Ugyanis vagy el sem jutnak annak megismerésére, hogy létezik Isten, vagy ha el is jutnak, mindez haszontalan számukra, mert úgy vélik, hogy közbenjáró nélkül is kapcsolatba kerülhetnek ezzel az Istennel, akit közbenjáró nélkül ismertek meg, úgyhogy vagy az ateizmusnál vagy a deizmusnál kötnek ki, amelyek a keresztény vallás számára szinte egyformán gyűlöletesek.

Vagyis egyedül Jézus Krisztus megismerésére kell törekednünk, mivel egyedül általa mondhatjuk, hogy számunkra hasznos módon ismerjük Istent. Ő az emberek, a nyomorultak és a bűnösök igazi Istene; mindennek középpontja és tárgya; aki pedig nem ismeri őt, sem a világ természeti rendjét, sem önmagát nem ismeri, mivel nem csupán Istent ismerhetjük meg egyedül Jézus Krisztus által, hanem önmagunkat is egyedül Jézus Krisztus által ismerhetjük meg.

Jézus Krisztus nélkül az ember szükségképpen bűnben és nyomorúságban él; Jézus Krisztussal az ember ment a bűntől és a nyomorúságtól. Benne találhatjuk meg minden boldogságunkat, erényünket, életünket, világosságunkat és reménységünket; nélküle csupán bűnre, nyomorúságra, sötétségre és kétségbeesésre, Isten teremtett világában és önnön természetünkben pedig csak homályra és zűrzavarra lelünk. E beszédek szóról szóra tőle származnak, és úgy vélem, szükség volt ezeket idéznem itt, mert csodálatosan megmutatják számunkra, milyen szellemben íródott a műve, miképpen azt is, hogy a mű megírásához kigondolt módszer minden bizonnyal a lehető legalkalmasabb arra, hogy az emberek szívére mély benyomást gyakoroljon.

Az ékesszólás egyik legfontosabb alapelve nem csupán az volt nála, hogy semmi olyant ne mondjunk, amit az emberek nem vagy csak nagy fáradsággal értenek meg, hanem hogy olyan dolgokat mondjunk, amik remélhetőleg érdekelné azokat, akikhez szólunk. Meg volt ugyanis bizonyosodva arról, hogy akkor még az önszeretet is arra készíti őket, hogy megfontolják azokat. Mivel pedig a dolgokból kétféleképpen részesülhetünk (vagy elszomorítanak, vagy megvigasztalnak), úgy vélekedett: soha nem megszorítani úgy, hogy eközben vigaszt ne nyújtsunk, továbbá mindenben körültekintőnek lenni, ebben áll az ékesszólás nagy titka.

Ezért tehát az Istenről és a keresztény vallásról nyújtandó bizonyíték gyanánt semmiről nem kívánt szólni, ami ne lenne felfogható azok számára, akikhez mondandóját intézte, illetőleg olyasmiről, amely dologban az emberek ne éreznék fontosnak azt, hogy maguk is e részt válasszák. Vagy mert magukban érzik meg mindazon dolgokat, amelyek helyességére vagy helytelenségére felhívtuk figyelmüket, vagy pedig azért, mert világosan belátják, hogy ennél jobban és ésszerűbben nem választhatnának, mint hogy elhiggyék: létezik egy Isten, akiben örvendezhetünk, és egy közbenjáró, aki – miután eljött, hogy érdemei által kegyelmet találjunk Isten előtt – már ez életre is olyan boldogsággal elégít meg az erények által, amellyel nem érhetnek fel az e világ ígérete szerinti örömök. Betölt továbbá ama bizonyossággal is, hogy a mennyben tökéletes boldogság vár ránk, ha kiérdemeljük az általa elénk adott út követésével, amelynek példájául saját magát adta.

Jóllehet, meg volt győződve arról, hogy a vallásról való beszédei teljesen világosak és meggyőzőek, mégsem hitte, hogy a közönyben veszteglők számára is azok, miképpen azok számára sem, akik, miután nem lelnek önmagukban meggyőző világosságra, annyiba se veszik e világosságot, hogy egyebütt keressék, és pedig legfőképp az egyházban, ahol az a legfényesebben ragyog. Merthogy e két igazságot egészen bizonyosnak jelentette ki, miszerint Isten kiváltképpen az egyházban helyezett el érzékelhető jegyeket, hogy kijelentse magát az őt őszintén keresőknek, mindazáltal el is rejtette azokat oly módon, hogy csupán azok számára legyenek észrevehetőek, akik teljes szívéből keresik őt.

Ezért aztán valahányszor valamely ateistával kellett eszmét cserélnie, soha nem vitázással kezdte, sem az előadandó alapelvek kimondásával. Előbb ki akarta fürkészní, vajon teljes szívéből keresik-e az igazságot, majd az eredmény tükrében viszonyult hozzájuk. Ha őszintén keresték, akkor abban segítette őket, hogy

megleljék a számukra még rejtett világosságot; ha pedig azt akarták, hogy a tanítás számukra haszonnal járjon, akkor a tanítást megelőzően a világosság keresésére ösztönözte őket, továbbá arra, hogy tegyék azt legbuzgóbb foglalatosságuk tárgyává. Betegségei akadályozták meg abban, hogy többet fáradozzék szándékai megvalósításában. Harmincnégy esztendő lehetett, amikor kezdte beleásni magát e munkába. Egy teljes esztendőt töltött az előkészületekkel, egybegyűjtötte a tárggyal kapcsolatban eszébe jutó különböző gondolatokat. Az év végén viszont, tehát életének harmincötödik, visszavonultságának ötödik esztendejében, betegségei olyan erővel taglózták le, hogy élete hátralevő négy esztendejében semmire nem volt már képes, ha ugyan életnek nevezhetjük a négy év e szálanomra méltó nyomorúságát.

Nem tudunk e műre mély szomorúság nélkül gondolni, látva azt, hogy korunk talán legszebb és leghasznosabb munkája nem végeztetett el. Nem vetemedem annak állítására, hogy méltók vagyunk rá. Bárhogy is álljon, Isten ismertté kívánta azt tenni, mintegy ízelítőt adva abból, mire volt képes a fivérem a lelki nagyság és a neki juttatott képességek szerint. Ha e mű mégis összeáll valaki másnak keze által, akkor úgy hiszem, e rendkívüli javak létrejöttét újabb imádságoknak kell kísérniük.

A betegségek kiújulása a fivéremnél fogfájásokkal kezdődött, ami teljességgel elvette az álmát. De vajon maradhat-e egy ilyen szellem ébren úgy, hogy eközben nem gondol semmire? Így hát még az álmatlanság idején is, amik egyébként gyakoriak és fárasztóak voltak, az egyik éjjel eszébe ötlött néhány gondolat a ruletről. Az elsőre jött a második, majd rá egy harmadik; végül gondolatfoszlányok egész sokasága követte egymást. Ezekből állt össze számára – mintegy önmaga ellenére – a rulett bizonyítása, amin maga is meglepődött. Minthogy azonban már régen felhagyott mindezen foglalatosságokkal, nem gondolt már olyannal, hogy bármit is írjon. Mindazáltal, miután beszélt róla egy úrnak, aki iránt mély tisztelettel viseltetett, érdemeire való tekintettel, valamint hálából, amiért őt ragaszkodásával így kitüntette, az illető e találmány nyomán előállt egy tervvel, amely egyedül Isten dicsőségét szolgálta, s rábírta a fivéremet arra, hogy írjon le mindent, ami a kérdéssel kapcsolatban eszébe jutott, majd jelentesse meg nyomtatásban.

Hihetetlen, milyen sietséggel vetette ezeket papírra, mert csak írt és írt, amíg mozgatni tudta a kezét, és alig néhány nap alatt végzett is vele. Nem készített belőle másolatot, és mihelyt elkészült egy ívvel, azonnal át is adta. Valami mást is megjelentettek nyomtatásban tőle, amit ugyanúgy az alkotás menetében adogatott át. Így két különböző dologgal látta el a nyomdászokat. Szellemének nem volt ez megerőltető, teste viszont nem volt képes elviselni. Ez volt az utolsó összeroppanása, amely végképp lerombolta maradék egészségét, és e mélyen lesújtó állapotba kényszerítette, amiről azt mondtuk, hogy e poharat már lehetetlen kiürítenünk.

Ám ha betegségei alkalmatlanná is tették mások szolgálatára, saját magára nézve nem voltak haszontalanok, hiszen oly nagy türelemmel viselte ezeket, hogy okkal hihettük és vigasztalhattuk magunkat e gondolattal, hogy Isten ily módon kívánta őt olyanná formálni, amilyennek lennie kell majd, amikor megjelenik öelőtte. Tulajdonképpen ő is már csak erre gondolt, és minthogy mindig az önmaga számára felállított két életelv forgott a szemei előtt, tudniillik lemondani minden örömről és haszontalan dologról, még nagyobb buzgósággal gyakorolta ezeket, mintha a szeretet súlya nyomta volna, amely érezte, hogy közeledik ama középponthoz, ahol remélhetőleg az örök megpihenésnek örvend majd.

Nincs jobb mód különleges lelkiállapotának megismerésére, amellyel élete utolsó négy esztendejének gyötrelmeit elviselte, mint e csodálatos imádság révén, amit rajta keresztül ismertünk meg, és amit éppen ez idő tájt írt meg, amelyben a betegségek helyes használatát kéri Istentől. E gondolatokat ugyanis kétségkívül a szívében hordozta, amiképpen az elméjében is, és csak azért írta meg, mert így is gyakorolta. Azt is kimondhatjuk, hogy mi is tanúi voltunk ennek, és miközben soha senki nem írt szebben a betegségek helyes használatáról, senki soha nem is gyakorolta építőbb módon azok javára, akik így láthatták őt.

Egynéhány esztendővel korábban írt egy levelet apám halálára, amelyben azt láttuk, megértette, hogy a keresztény embernek áldozatnak kell tekintenie ezt az életet, és a bennünket érő különböző történéseknek csupán annyiban szabad nyomot hagyniuk bennünk, amennyiben ezek megszakítják, avagy beteljesítik ezen áldozatot. Ezért élete utolsó esztendeinek haldoklása is csupán eszköz volt a halállal végérvényessé váló áldozat beteljesítésében. Örömmel tekintett legyengült állapotára, és naponkénti szemlélői voltunk annak, amint a hála teljességével áldotta Istent. Amidőn a halálról beszélt nekünk, amit ő közelebbinek gondolt, mint ahogy végül is bekövetkezett, mindig szólt Jézus Krisztusról is egyben, és azt mondogatta, hogy a halál Jézus Krisztus nélkül borzalmas, ámde Jézus Krisztusban kedves és szent dolog, és a hívő ember öröme. Továbbá azt is, hogy a haláltól való borzongásunk érthető lenne, amennyiben ártatlanok lennénk, hiszen ellentmondana a természet rendjének, hogy az ártatlan büntetést szenvedjen, és joggal gyűlölnénk, ha egy szent testet választana el egy szent lélektől. Így azonban okkal szerethetjük, hiszen a szent lelket egy tisztátalan testtől választja el. Lenne okunk gyűlölni a halált, mondta még, ha megtörné a test és a lélek

közötti békességet, de nem ez órában, amikor lecsendesíti a kibékíthetetlen ellenségeskedést, amikor megfosztja a testet a vétkezés boldogtalan szabadságától, amikor a lelket amaz áldott kényszerűségben rejti el, amelyben Isten dicséreténél és a vele való örök egyesülésnél egyébre nem képes. Ugyanakkor nem szabad elítélnünk az élet iránti szeretetet, amit a természet oltott belénk, mert ezt is magától Istentől kaptuk: olyan élet szolgálatába kell állítani, amilyennek Isten adta, vagyis egy ártatlan és áldott élet, s nem ezzel ellenkező célok szolgálatába. Jézus Krisztus szerette az életét, mivel ártatlan volt, s reszketett a haláltól, mert az Isten előtt kedves testben érte őt. Nekünk viszont, akiknek élete a bűn élete, mindez másképpen van: nekünk annak az életnek a gyűlöletére kell sarkallnunk magunkat, amely ellentétes Jézus Krisztus életével, valamint arra, hogy szeressük és ne rettegjük azt a halált, amely ily módon zárván le bennünk egy bűnös és nyomorúságokkal teljes életet, elhossa nekünk azt a szabadságot, hogy Jézus Krisztussal együtt indulhatunk az Isten színről-színre való látására, hogy őt imádjuk, áldjuk és szeressük fenntartás nélkül az örökkévalóságokon át.

Hasonló elvek alapján tanúsított oly sok szeretetet a kirótt penitencia iránt, mivel azt mondta, a bűnös testet meg kell büntetni, még hozzá minden kedvezés nélküli szüntelen penitenciával, mert e nélkül a lélek ellen vitézkedik, és kiszáll az üdvösség valamennyi érzelme ellen. Minthogy azonban nincs bátorság bennünk önmagunk megbüntetésére, végtelenül lekötelezettek lehetünk Isten előtt, amiért jónak látta, hogy ő maga végezze ezt el bennünk. Dicsérte is őt szüntelen a szenvedésekért, amiket reá bocsátott, s amikre úgy tekintett, mint valami tűzre, ami a naponkénti áldozaton keresztül lassanként megemésztí büneit, ily módon előkészülve a halálra, amikor Isten jónak látja annak jövetelét, ami a tökéletes áldozat betetőzése lesz.

A szegénység iránt is mindig oly nagy szeretettel viseltetett, hogy állandóan jelen volt az életében. Úgyannyira, hogy valahányszor bele akart fogni valamibe, vagy valaki tanácsért fordult hozzá, az első gondolata, amely a szívtől az elméjéig hatolt, az a kérdés volt, vajon gyakorolható-e ez által a szegénység. Ezen erény szeretete pedig oly mértékben erősödött fel élete alkonyán, hogy semmi mással nem tudtam nagyobb örömet szerezni neki, mint amikor erről beszélgettem vele, illetve meghallgattam, amit mindig kész volt elmondani erről.

Soha senkitől nem tartotta vissza az alamizsnát, jóllehet kevés java volt, és a kezelésére fordított költségek meghaladták a jövedelmét. Közvetlen szükségeinél egyébre soha nem költött. Ám ha valaki ecsetelni akarta ezt előtte, különösen amikor valami jelentősebb alamizsnát osztott, azt tehernek érezte, és így válaszolt:

– Megfigyeltem, hogy bármilyen szegények az emberek, halálukkor így is mindig hagynak valamit maguk után.

Időnként annyira túlmént a határon, hogy kénytelen volt megélhetésére leköteleznie magát, és járadékkölcst felvenni, mivelhogy mindenét odaadta, amije volt, a szegényeknek, és ezek után nem akart barátaihoz folyamodni segítségért, mivel életelvéül szabta: soha senki szükséglete elől nem zárkozni el, ugyanakkor reszketni attól, hogy az ő szükségei mások terhére lehetnek.

Amikor a fuvarjáratos üzlet megalapításra került, azzal fordult hozzám, hogy szeretne előre kikérni ezer livre-t a saját részéből, hogy küldhessen belőle Blois és környéke szegényeinek, akik akkortájt nagy szükségét szenvedtek. Mivel én azt mondtam, hogy az ügy még nincs rendezve, és várni kell vele egy évet, erre ő azt válaszolta, hogy ő nem lát ebben annyi akadályt, hiszen ha netán veszítenek azok, akik kölcsönöznek neki, a tartozást saját vagyonából adná meg nekik, csak ne kelljen várni egy újabb esztendő, hiszen a szükségletek túlságosan sürgetők. Mindazonáltal, minthogy a dolgok nem mennek végbe egyik napról a másikra, a Blois-i szegényeken mások segítettek, fivérem mindössze a jó szándékával vette ki a részét. Így szemléltette ő azt az igazságot, amiről annyit beszélt nekünk, miszerint a javakból csak addig kívánt részesülni, hogy segíthessen a szegényeknek, hiszen amikor még csak gondolatban volt az övé, máris elkezdte osztogatni, jóval előtte, semmint az ténylegesen reászállt volna.

Nem szabad csodálkozni azon, ha az, aki így ismerte Jézus Krisztust, annyira szerette a szegényeket, s ha a tanítvány a saját falatját is odaadta inkább, hiszen az ő mestere példáját hordozta a szívében, aki önmagát adta oda. Az a maga elé szabott életelv viszont, miszerint lemondott mindenféle haszontalan dolog élvezetéről, széles alapot vetett öbenne a szegénység iránti szeretetre. Hiszen – ha az előbbi életelvről volt szó – önmagát is leginkább amaz általános mértéktelenség tükrében vizsgálta meg, miszerint az ember mindenben ki akar tűnni, ami pedig a világi dolgok felhasználásában leg-főképpen arra sarkall bennünket, hogy mindig mindenből jobbat, szebbet és kényelmesebbet kívánjunk. Ezért nem szenvedhette azt sem, ha a legjobb mestereket hívtuk házhoz. Szerinte mindig a legszegényebb és a legderekabb embereket kell megkeresni, és le kell mondani e külső kitűnőségről, ami soha nem a szükségből származik. Felettébb rosszalta azt is, hogy oly nagy gonddal kerestük kényelmét, hogy minden ott legyen a közelében, vagy hogy

olyan szobája legyen, amelyből semmi nem hiányzik, és más hasonló dolgok, amit mi lelkiismeret-furdalás nélkül tettünk meg őérette. Merthogy – a szegénység lelki alapjáról tekintve, aminek minden keresztényben meg kell lennie – úgy vélekedett, hogy minden, ami ezzel ellentétes, még ha a világ szokásai és az illem jóvá is hagyják, mindenképpen mértéktelenség, mivel mi lemondunk erről a kerességekben. Néhanapján így kiáltott fel:

– Ó ha ugyanolyan szegény lenne a szívem, mint a lelkem, mily boldog is lennék! Mert a szegénység lelkületét teljességgel magamévá tettem, miképpen azt is, hogy ezen erény gyakorlása hatalmas eszköz az üdvösség elérésében.

E beszédek hallatán magunkba szálltunk, időnként pedig arra készítették bennünket, hogy keressük meg a módját olyan általános rendeletek kieszközölésének, amelyek minden szükségletéről gondoskodnának. Tettünk is neki javaslatot, ám ő azt nem találta jónak, mondván, hogy nem a sokasághoz hívatattunk el, hanem az egyesekhez. Úgy vélte, Isten előtt az a legkedvesebb, ha a szegényeket szegényen szolgáljuk, vagyis ki-ki képességeihez mérten, nem fitogtatva nagy terveket, amelyek már-már a feltűnni akarással határosak, amit – szellemét és gyakorlását egyaránt – minden dologban megrótt. Nem mintha helytelennek tartotta volna közkórházak alapítását, de hozzátette, hogy e hatalmas vállalkozások csak kevés, Isten által erre rendelt személynek vannak fenntartva, akiket csaknem láthatatlanul vezérel. De nem ez minden ember közös hivatása, szemben a szegények külön és naponkénti megsegítésével.

Szerette volna, ha én is rendszeres szolgálatuknak szenteltem volna magam, amit életem büntetéseként vettem volna magamra. Nagy gonddal intett, hogy neveljem erre gyermekeimet is. Amidőn azt feleltem, hogy attól tartok, mindez el fog vonni a családomról való gondoskodástól, erre azt felelte, hogy ő ebben a jóakarát hiányát érzi, mivel ezen erények gyakorlásában különböző lép-csófokok léteznek. Nagyon is találhatunk időt ennek gyakorlására, miközben otthoni kötelességeink semmi hátrányt nem szenvednek, s hogy maga a szeretet adja hozzá a lelkületet, amit csupán követnünk kell. Mondogatta továbbá, hogy nincs szükség rendkívüli jelre annak megtudása végett, hogy vajon erre hívatunk-e el, mert ez valamennyi keresztény közös hivatása. Jézus Krisztus is ennek alapján ítéli meg majd a világot, ez pedig legyen elég ahhoz, hogy közösnek tekintsük eme szükségünket, és minden hatalmunkban levő eszközzel e szükség kielégítésére ösztökéljük magunkat. Látván továbbá, hogy e kötelesség pusztá elmulasztása örök kárhozatra visz, e gondolatnak önmagában is elegendőnek kell lennie ahhoz – ha volna hitünk –, hogy minderről lemondjunk, és százszorosan odaadjuk magunkat. Gyakran jegyezte meg azt is, hogy a szegények meglátogatása rendkívül hasznos, mert amikor szüntelenül szemünk elé tárul az őket sújtó nyomorúság, valamint az, hogy gyakran a legszükségesebb dolgoknak is híján vannak, igen-igen keményszívűnek kell lenni ahhoz, hogy önként ne vonjuk meg magunktól a haszontalan kényelmi cikkeket és a fölösleges külsőségeket. Ilyen és ehhez hasonló tanításokkal látott el tehát, hogy ösztönözzük magunkat a szegénység szeretetére, ami oly nagy helyet foglalt el a szívében.

Tisztasága sem volt alábbvaló, hiszen ezen erény iránt is oly nagy tisztelettel viseltetett, hogy szüntelenül vigyázott reá, nehogy sérelmet szenvedjen akár öbenne, akár valaki másban. Hihetetlen, mily pontos volt e tekintetben is! Eleinte én is feszélyezve éreztem magam e miatt, mert oly dolgokat tett szóvá szinte valamennyi beszélgetés alkalmával, amiket a világban a lehető legártatlanabbnak tartanak. Ha például azt találtam mondani, hogy láttam egy szép asszonyt, megrótt ez miatt, mondván, óvakodni kell az effajta beszédektől az inasok és a fiatal emberek előtt, mert nem tudhatom, milyen gondolatokat ébreszt ez bennük. El sem merem elmondani, hogy még a gyermekeim simogatásait sem szenvedhette. Bizton állította, hogy ezzel csak ártalmukra leszek, holott gyengédségemnek ezer más úton-módon is tanújelét adhatnám. Nagy kínok között törődtem bele e gondolatba, ám a későbbiekben beláttam, hogy mint annyi másban, ebben is igaza volt, és tapasztalatból értettem meg, hogy jól tettem, amikor ennek alávettem magam.

Mindez otthon történt, ám úgy három hónappal a halála előtt Istennek úgy volt kedves, hogy adjon neki máshol is alkalmat a tisztaságban való buzgósága kimutatására. Egy napon a Saint-Sulpice-ből, a szentmise hallgatásából hazafelé tartva egy leány állt meg előtte, mintegy tizenöt esztendő, és alamizsnát kért tőle. Azonnal a leányra leselkedő veszélyre gondolt, és midőn megtudta tőle, hogy vidékről való, s atyja meghalt, anyját pedig aznap vitték be az Hôtel-Dieu kórházba, úgyhogy e szegény leány egyedül maradt, s nem tudta, mihez kezdjen, bizton hitte, hogy Isten küldte őt hozzá. Még azon órában elvitte őt a papneveldebe, ott egy derék pap gondjaira bízta, akinek pénzt adott, majd megkérte őt, járjon utána, hol helyezhetné őt biztonságba. Gondjai megkönnyítésére gondolva hozzátette, hogy küldeni fog hozzá egy asszonyt, aki vásárol majd e leánynak ruházatot, és minden szükségest a tisztaságához. Nos, el is küldött hozzá egy asszonyt, aki oly jól munkálkodott együtt e derék pappal, hogy nem sok időre rá tisztességes körülményt teremtettek a leánynak. A pap nem tudta a fivérem nevét, és eleinte nem is gondolt azzal, hogy megkérdezze

tőle, annyira lefoglalta a leány gondja. Mihelyt azonban elhelyezte őt, elgondolkodott e cselekedeten, amit annyira nemesnek talált, hogy szerette volna megtudni annak nevét, akihez fűződik. Kérdezősködött tehát az asszonytól, ő azonban az illetőre hivatkozott, aki a lelkére kötötte, hogy ne szóljon róla senkinek.

– Kérjen tőle engedélyt, könyörgöm – esedezett a pap. – Megígérem, hogy míg él, senkinek nem beszélek róla. Ha viszont Isten úgy látja jónak, hogy ő hamarabb haljon meg, nagy vigasztalásom lesz abban, ha hírt adhatok e cselekedetről, mivel oly nemesnek és közhírre méltónak találok, hogy nehezen szenvedném el, ha a feledés homálya borulna rá.

Az engedélyt azonban nem kapta meg, így láthatta, hogy az illető, aki rejtve kívánt maradni, nem kevésbé szerény, mint amennyire könyörületes, s akiben ha volna buzgóság a tisztaság megőrzésére másokban, nem lenne kevesebb az alázat megtartására önmagában.

Végtelen gyengédséget táplált barátai, valamint azok iránt, akikről tudta, hogy Istenben vannak; és elmondhatjuk, hogy miközben soha senki nem volt méltóbb arra, hogy szeressék, senki nem tudott jobban szeretni, és senki nem gyakorolta azt oda-adóbban. Ám gyengédsége nem egyszerűen vérmérsékletéből adódott, hiszen, jóllehet szíve oly könnyen érzékenyült barátai szüksége láttán, mindazáltal csupán a keresztény hit szabályain belül engedett ennek teret, amire az ész és a hit tanította meg őt. Gyengédsége ezért nem csapott át ragaszkodásba, és mentes volt mindennemű könnyelműségtől.

Senkit nem tudott úgy szeretni, mint húgomat, és ez érthető is volt. Gyakran kereste fel őt; vele mindenről fenntartás nélkül tudott beszélni, általa nyert meglepetést kivétel nélkül minden dologban, hiszen érzelmeik tökéletes összhangban álltak, mindenben egyező véleményen voltak. Szívük bizonytalanság nélkül egy volt, és olyan vigaszra leltek egymásban, amit egyedül azok érthetnek meg, akik megízlelték már némiképp e boldogságot, s akik tudják, mit jelent szeretni és szeretve lenni bizalommal, semmit sem félve ekképpen attól, ami elválaszthat, és amely szeretetben minden meglepetést nyújt.

Ugyanakkor, mikor hírt vette húgom halálának, ami tíz hónappal előzte meg az ő halálát, csupán ennyit mondott:

– Isten legyen hozzánk kegyelmes, hogy így, keresztényi módon halhassunk meg!

Majd egyes-egyedül azon kegyelmekről szólt nekünk, amiket Isten élete során közölt a húgommal, ezen kívül halála körülményéről és idejéről. Ezután szívével a menny felé fordulva, ahol a hit már a teljes boldogságban látta őt, némi megindultsággal mondta nekünk:

– Boldogok a halottak, akik ekképpen az Úrban halnak meg.

Amikor pedig észrevette szomorúságomat (mert igaz, ami igaz, e veszteség nagyon megrendített), bánkódott miatta, és megmondta, hogy nincsen ez így rendjén, nem szabad ilyen érzéseket táplálnunk az igazak halálakor, épp ellenkezőleg, magasztalni kell Istent, amiért húgunk csekélyke szolgálatai ily hamar jutalmat nyertek.

Így mutatta ki, hogy szeretete nem emberi kötődés szerint való. Ennek bizonyítékát már korábban, apám halálakor is szemlélhettük, akihez kétségkívül a legteljesebb érzelmek fűzték, amiket egy hálás fiúgyermek táplálhatott egy szeretve szeretett apa iránt. Azt láthatjuk ugyanis a haláláról írt levelében, hogy, még ha a természete szerint meg is indult, értelme hamar felülemelkedett rajta, s a hit fényében szemlélve e történetet, lelke érzékenyült, nem hogy sirassa apámat, akit elveszített e földi életre nézve, hanem Jézus Krisztusban látva őt, akiben megnyerte őt a menny számára.

Kétféle gyengédséget különböztetett meg, az érzékeny és az értelmes gyengédséget, felismerve, hogy az elsőnek kevés haszna van a világban. Azt is mondta viszont, hogy nincsen benne semmi érdem, s tisztességes emberek csak az értelmes gyengédséget tarthatják nagyra, amely szavai szerint abban áll, hogy mindenből kivesszük a részünket, ami barátainkkal történik, és pedig minden módon, amit az értelem jónak lát, hogy akár javaink, kényelmünk, szabadságunk, de akár életünk árán is részt vállaljunk azokban, ha a dolog érdemes rá. És miért ne lenne érdemes rá, ha ezzel Istent szolgálhatjuk, aki a keresztényi gyengédség egyetlen célja kell, hogy legyen?

– Kemény a szív – mondta –, amikor felismeri felebarátai érdekeit, és ellenáll a kötelességének, amely arra sarkallja, hogy részt vállaljon belőlük, ugyanakkor gyengéd, amikor felebarátja valamennyi érdekét könnyen magáévá tudja tenni, úgyszólván olyan érzéseken keresztül, amik felől az ész is belátja, hogy hasonló helyzetekben így kell viseltetnünk egymás iránt; amely együtt örül, amikor örvendezni kell, együtt szomorkodik, amikor szomorkodni kell.

De hozzátette, hogy a gyengédség csak akkor lehet tökéletes, amikor az értelmet a hit világosítja meg, és amikor a gyengédség a szeretet szabályai szerint készlet cselekvésre. Ezért nem is tett igazán különbséget a gyengédség és a szeretet, miképpen a szeretet és a barátság között sem. Úgy vélte csupán, hogy mivel a barátság szorosabb kapcsolatot feltételez, és e kapcsolat sajátosabb alkalmazást, ennek köszönhetően kevésbé állunk ellen a barátaink szükségleteinek, mert őket jobban ismerjük, és erre könnyebben rá is bírjuk magunkat.

Így értelmezte tehát a gyengédséget, és ezt végezte el öbenne is ragaszkodás és idő-fecsérlés nélkül. Ugyanis minthogy a szeretetnek nem lehet Istenen kívül egyéb tárgya, a gyengédség is csak hozzá kötődhet, nem is időzhet semmi hívságos felett, mert tudja, nincs vesztegetni való idő, és Isten, aki mindent lát és mindent megítél, számon kér bennünket mindenért, ami nem volt továbblépés az egyedül jóváhagyott ösvényen, ami a tökéletesedés útja.

De nem csupán ő nem ragaszkodott másokhoz, azt sem akarta, hogy mások ragaszkodjanak őhozá. Nem a bűnös és veszedelmes kötelékekről beszélek, hiszen ez illetlen dolog, és ezt mindenki nagyon jól látja. Én a legártatlanabb barátságokról beszélek, amelyek szórakoztató volta az emberi társadalom megszokott kelleme. Ez volt ama dolgok egyike, amiben a legkövetkezetesebben ügyelt magára, hogy ne is adjon reá alkalmat, és elejét vegye máris, ha netán megkörményezte volna. Én azonban – mivel nagyon is távol voltam e tökéletességtől, és úgy vélekedtem, hogy nem tudok elegendő figyelmet fordítani egy olyan fivérre, mint ő, akinek a család a boldogságát köszönhetette – nem mulasztottam volna el semmit ama sok ügyes-bajos dologból, amivel szolgálhattam, jelét adva ezzel, amennyire csak tőlem telt, rokon érzelmeimnek. Végül is megvallom, kötődtem hozzá, és kitüntetésnek vettem, hogy gondot viselhetek róla mindenben, amit kötelességemnek is tekintettem. Ő azonban nem így vélekedett, és mivel nem fordított érzelmeim viszonzásának külső kifejezésére kellő gondot – legalábbis számomra így tűnt –, elégedetlen voltam, és újra és újra a húgomhoz fordultam, hogy kiöntsem előtte a szívemet, és kevésen múlt, hogy panaszszóra ne nyíljék ajkam. Húgom a tőle megszokott alapossággal igazított ki, emlékeztetvén azon alkalmakra, amikor szükségem volt a fivéremre, ő pedig oly gondossággal és olyan szeretettel fordult felém, hogy semmilyen kétségem nem lehetett afelől, mennyire szeret engem. Ám e tartózkodó viselkedés titka csupán a halála napján nyert számomra is tökéletes magyarázatot, amikor egy, a szelleme és lelkiisége révén nagy tekintélyű személy, akivel az erény gyakorlásáról komoly beszélgetéseket folytattak, elmondta nekem, hogy fivérem mindig is vallásossága egyik alapvető elveként szólt neki arról, mennyire nem szenved, ha ragaszkodással szeretik őt. Ez fivérem szerint olyan folt a lelken, amivel kapcsolatban nem végzünk kellő önvizsgálatot, és ennek komoly következményei vannak. Azért is kell jobban tartanunk ettől, mint gondolnánk, mert általában kevésbé tűnik számunkra veszedelmesnek.

Halála után újabb bizonyítékát vettük annak, hogy ezen elvet felettébb a szívében hordozta; mert hogy szüntelen szeme előtt forogjon, a gondolatot egy külön kis papírra vetette, amelyből, minthogy nála találtuk, megértettük, hogy gyakran olvasgathatta. A papíron ez állt: „Igazságtalan ragaszkodniuk hozzám, jóllehet önként és örömmel teszik ezt. Megtéveszteném azokat, akikben felkelteném e vágyat; nem vagyok senkinek a célja, nincs mivel megelégtítenem őket. Hát nem állok vajon a sír szélén? Ekképpen ragaszkodásuk tárgya meg fog halni. Vagyis mivel egy hamisság elhitézésében lennék bűnös, amikor szelíden erre bírom rá őket, és ebben örömet szereznek nekem, ugyanúgy bűnös vagyok akkor is, ha megszerettetem magam, és embereket vonzok magamhoz, hiszen életük és legfőbb gondjuk Isten keresése és a hozzá való kötődésnek kell lennie.”

Így terelgette gondolatait, és ebben is gyakorolta magát. Ezért tévedtem, amikor az irántam való viselkedését úgy ítélt meg, ahogy megítéltem, hiszen a rokon érzelme hiányának tulajdonítottam azt, ami öbenne a szeretet tökéletességre jutása volt.

Ám ha azt nem is akarta, hogy a teremtmények – amik ma vannak, de holnap már nincsenek, és amik egyébiránt oly kevésbé képesek boldoggá tenni bennünket – egymáshoz kötődjenek, azt azért látjuk, hogy mindez azt szolgálja, hogy egyes-egyedül Istenhez kötődjenek. Ez tulajdonképpen parancsolat, amely tekintetében nem is vélekedhetünk másképpen, ha komoly figyelmet fordítunk rá, s ha az igazi világosságot kívánjuk követni. Ezért sem kell csodálkozni azon, hogy aki ily nagy világossággal rendelkezett, és akinek ennyire helyén volt a szíve, e felettébb helyes életszabályokat a szívére helyezte, és ily kitartóan gyakorolta. Nem csupán az első parancsolat – ami egyébként a keresztény erkölcs talapzata – tekintetében, de minden egyéb dologban is hevült Isten parancsolatai után, melyek az első következményei. Nem szenvedhette, ha a keresztény erkölcs bármiben is sérelmet szenvedett; ez tette őt oly buzgóságossá a király szolgálatában, amiért is ellenállt mindenkinek a párizsi zavargások idején. Csak ürügynek tekintett minden, a lázadás jogosságára előrángatott érvet. Azt a véleményét hangoztatta, hogy a velenceihez hasonló köztársaságban nagy bűn volt hozzájárulni a királyság felállításához, elnyomván azon népek szabadságát, amelyeknek Isten

megadta ezt; az olyan államban viszont, amelyben királyi hatalom áll fenn, nem tagadhatják meg a neki kijáró tiszteletet úgy, hogy ne követnék el egyúttal valamiféle szentségtörést. Mivel pedig az Isten által hozzá kötött hatalom nem egyszerűen Isten képmása, hanem az Isten hatalmából való részesedés, senki nem vetheti magát ellene anélkül, hogy ezzel ne vetné magát nyilvánvaló módon az Isten parancsolata ellen is. Mi több, lévén a polgárháború, mely az előbbieket folyománya, a legnagyobb bűn, amit felebaráti szeretet ellen elkövethetünk, nem hangsúlyozhatjuk eléggé e bűn nagyságát. Az öskeresztények nem lázadásra, hanem béketűrésre tanítottak arra az esetre, ha a fejedelmek nem teljesítik megfelelően kötelességüket. Sokszor hangoztatta, hogy legalább annyira irtózik e bűntől, mint az emberöléstől vagy az útonállástól. Mi sem állt távolabb természetétől, nem is nagyon volt e tekintetben megkísérhető, ami arra sarkallta, hogy tekintélyes javakat is visszautasítson, csak ne kelljen beleártania magát az efféle zavargásokba.

Ilyen érzelmekkel viseltetett ő a király szolgálata iránt: kibékíthetetlen volt azokkal szemben, akik ellene szegültek. Abból volt nyilvánvaló, hogy nem pusztán vérmérséklet szerint, sem nem pusztán az értelemhez való ragaszkodás alapján gondolkodott így, hogy csodálatraméltó szelídséggel viszonyult mindenkire, aki személyében sértették meg őt, úgyannyira, hogy nem is jegyezte meg őket magában. Úgy el tudta felejtetni azt, ami csak őt érintette, hogy alig tudtuk számára felidézni az ilyent; fel kellett számára idézni a körülményeket. És amikor időnként csodáltuk őt ezért, ő így felelt meg:

– Ne ámuldozzatok rajta, ez nem erény, ez tényleg feledékenységgel; egyszerűen nem emlékszem már rá.

Ugyanakkor olyan kitűnő emlékezőképességgel rendelkezett, hogy soha semmit el nem felejtett volna abból, amit valóban észben akart tartani. Ugyanakkor a kizárólag a személyét érintő sértések semmilyen nyomot nem hagytak egy, az övééhez hasonló hatalmas lélekben, amelyre csak annyiban hatottak a dolgok, amennyiben azok a szeretet egyszerű parancsolatával kapcsolatban álltak, minden egyéb hidegen hagyta és nem érdekelte őt.

Igaz, nem is talákoztam hozzá hasonló lélekkel, aki természete szerint ennyire uralni tudta a természetes romlottságból fakadó emberi gerjedelmeket. Nem pusztán a sértésekkel szemben volt érzéketlen, hanem minden egyéb szemben is, ami sebet okoz az emberekben és nagy szenvedelmeket kelt bennük. Kétségkívül hatalmas lélek volt, ám becsvágy nélkül, nem kívánt sem előkelő, sem hatalmas, sem a világtól tisztelt lenni. Úgy tekintette mindezeket, hogy több nyomorúság jár velük, mint boldogság. Javakat csak annyiban kívánt, amennyiben megoszthatta másokkal. Örömet az értelemben, a rendben és az igazságosságban lelte, továbbá mindabban, ami táplálhatta a lelket; a külső dolgokban a legkevésbé.

Nem volt mentes a hibáktól, de teljességgel szabadnak éreztük magunkat arra, hogy figyelmeztessük ezekre, ő pedig mély alázattal adott barátai véleményére, ha azok jogosak voltak; s ha netán nem voltak azok, azokat is mindig szelídséggel vette. Szelleme hallatlan elevevége oly türelmetlenné tette, hogy alig-alig tudott számára megelégedést nyújtani; de amint figyelmeztettük vagy maga is észrevette, hogy szelleme e türelmetlenségével megbántott valakit, oly tiszteletteljes módon hozta helyre hibáját legott, hogy ily módon soha senkinek a barátságát nem veszítette el.

Mások hiúságába nem zavart bele az ő hiúsága, sőt, akár azt is kijelenthetnénk, hogy nem is volt meg benne, hiszen nem is beszélt magáról, sem semmiről, ami vele volt kapcsolatos. Tudjuk, úgy vélekedett, hogy egy úriembernek tartózkodnia kell attól, hogy néven nevezze magát, mi több, hogy az én vagy az engem szót használja. Erről mondta gyakran, hogy „a keresztény vallás megsemmisíti az emberi ént, az emberi tisztelettudás pedig elrejti és háttérbe szorítja”. Úgy fogta fel ezt, mint egy szabályt, amit ő maga is gyakorolt.

Mások hibájával szemben sem volt tapintatlan, ám amikor valami kapcsán mégis elvégezte magában, hogy beszélni fog, arról mindig leplezetlenül szólt, és amint ismeretlen volt előtte, mit jelent hízelkedés által tetszeni, ugyanúgy képtelen volt elhallgatni az igazságot, amikor kötelességének érezte a szólást. Akik nem ismerték, előbb meglepődtek, amidőn egy-egy beszélgetés alkalmával megfigyelték őt, mert mindig az lehetett az érzésük, hogy valami módon mindig kezében tartotta a beszélgetés fonálát. Ennek azonban szintén szelleme elevevége volt az oka, és egy kevés vele töltött idő után is hamar meglátták az emberek, hogy még ebben is van valami szeretetreméltó, úgyhogy a legvégén legalább annyira örültek annak, ahogy beszélt, mint annak, amit mondott.

Mindezekon felül iszonyodott mindenfajta hazugságtól, és a legcsekélyebb megtévesztés is elviselhetetlen volt számára. Úgyhogy mivel szellemének ismertetőjegyei a mélyrehatóság és az igazság szeretete, a szívéé pedig az egyenesség és az időfecsérléstől való tartózkodás volt, cselekedetei és a magaviselete az őszinteség és a hűség jegyeit hordozta.

Találtunk nála egy levélkét, amelyen minden bizonnal saját magát jellemezte, szüntelen szeme előtt őrizvén az utat, amelyen Isten vezette őt, nehogy valaha is letérjen róla. A jegyzet a következőket tartalmazza: „Szeretem a szegénységet, mert Jézus Krisztus is szerette. Szeretem a földi javakat, mert ezek nyitnak számunkra utat a nyomorultak megsegítésére. Az egész világhoz hűséges maradok. Nem adom vissza a rosszat annak, aki adta; inkább az enyéméhez hasonló állapotot kívánok neki, olyat, amelyben az emberek többségétől sem jót, sem rosszat nem kapnak. Megpróbálok minden emberhez őszinte, igaz és hűséges lenni, és szívem gyöngéden szereti azokat, akikkel Isten szorosabban egybekötött. És habár az emberek szemei előtt erősnek látszom, minden tettemben az Isten tekintetét érzem magamon, aki megítéli e tetteket, amiket egytől-egyig Őneki szentelek. Ezek az én érzéseim, és áldom ezért minden napon az én megváltómat, aki ezeket a szívemre helyezte, aki a gyengeségekkel, nyomorúságokkal, vágyakkal, becsvágygal és büszkeséggel teljes emberből mindezen bűnöktől ment embert teremtett, az ő hatalmának ereje által: minden dicsőség az övé, az enyém csupán a nyomorúság és a tévelygés.”

E portrét nyilván sok mindennel kiegészíthetnék még, ha végső tökélyre szeretnénk vinni. Én azonban – másokra, nálamnál rátermettebbekre hagyván a végső ecsetvonásokat, amik kizárólag a mesterek kiváltsága lehet – mindössze annyit teszek az előbbiekhöz, hogy e minden dologban nagyszerű ember a vallás dolgaiban oly egyszerű volt, mint egy gyermek. Akik rendszeresen találkoztak vele, elámultak ezen. Nem egyszerűen modorosság és képmutatás nem volt abban, ahogy cselekedett, hanem, amint fel tudott emelkedni a legfényesebb erények belátásához, ugyanúgy alá tudott szállni a vallást építő leghétköznapibb erények gyakorlásához is. Minden, ami Isten tiszteletét szolgálta, naggyá nőtt a szívében. Úgy gyakorolta ezekben magát, mint egy gyermek. Legfőbb időtöltése, kivált élete utolsó éveiben, amikor képtelen volt már dolgozni, az volt, hogy felkereste azokat a templomokat, amelyekben kegytárgyakat állítottak ki, vagy valami más ünnepélyes szertartásra került sor, és külön gondoskodott a maga számára egy lelki almanachról, amely tudatta vele, hol kerülnek sorra mindezen ájtatosságok. Mindezt oly áhítattal és oly együgyűséggel, hogy akik látták őt, meglepődtek rajta. Egyebek mellett egy igen erényes és művelt személy e szép szavakkal próbált magyarázatot találni: „A nagy szellemekben a kis dolgok által, a közönségesekben pedig a nagy dolgok által ismerszik meg az Isten kegyelme.”

Buzgó szeretetet tanúsított az ájtatosság (úgy mint az imakönyv szerinti imádkozás) iránt, és amennyire erejéből telt, ennek is alávetette magát. Különösen a 118. zsoltár verseiből összeállított kis óraskönyvet kedvelte, amelyben annyi csodálatos dologra bukkant, hogy mindig megújuló örömmel szavalta el e verseket. Ha pedig e zsoltár szépségéről cserélt gondolatokat barátaival, egészen magával ragadta, de azokat is megnyerte, akiknek beszélt róla. Amikor küldtek neki havonta egy-egy kis jegyzetet, amint az szokás volt nem egy helyen, nagy tisztelettel olvasta és fogadta, miközben nem mulasztotta volna el a napi szentencia elolvasását sem. Így volt ő minden dologban, aminek bármi köze volt a valláshoz, ami építhette.

Szintén ez az egyszerűség ragadta csodálatra De Saint-Étienne plébános urat, akivel betegsége idején került kapcsolatba. Állandóan ezt hajtogatta:

– Ez egy gyermek; alázatos és engedelmes, mint egy gyermek.

A halála előtti napon pedig egy nagy tudományú és kiváló erényű egyházi férfiú látogatta meg őt, és miután benn töltött nála egy órát, oly sokat épült általa, hogy e szavakkal jött ki tőle:

– Menjete, vigasztalódjatok meg! Ha Isten szólítja őt, jó okotok lesz az Ő dicséretére ama kegyelmekért, melyeket övele közölt. Egy gyermek egyszerűségével fog meghalni. Egy oly kiváló szellemnél, mint ő, ez egészen szokatlan. Szeretnék teljes szívemből a helyében lenni. Semmi, semmi nem ér többet ennél!

Utolsó betegsége egy különös undorral kezdődött, amely két hónappal a halála előtt tört rá. Nála lakott egy derék ember egész családjával. Ellátásuk nem az ő gondja lett volna, ő azonban úgy ügyelt rá, mint Isten gondviselésének egyfajta letétjére, amire nagy gondot fordított. E jöember egyik gyermeke fekete himlőbe esett, így fivérem házában két beteg volt immár: ő és e gyermek.

Szükség volt a fivérem mellett lennem, és mivel megvolt annak a veszélye, hogy magamba szívom a fekete himlő ártalmas leheletét, majd továbbadom gyermekeimnek, arra gondoltunk előbb, hogy elköltöztetjük a gyermeket. Fivéremet viszont a szeretet egészen másra készítette. Arra az elhatározásra jutott, hogy ő maga hagyja el a házat, és az enyémbe költözik. Nagyon beteg volt már, de azt mondta, kisebb veszéllyel jár az ő költöztetése, mint e gyermeké, ezért inkább neki kell eljönnie, nem a gyermeknek. Így is lett: hozzánk költözött.

Ezen irgalmas tettét egy sértés megbocsátása előzte meg egy felettébb érzékeny ügyben, amikor egy személynek súlyos kötelezettségei voltak felé. Fivérem a tőle megszokott módon rendezte el az ügyet,

nemcsak hogy a legcsekélyebb neheztelés nélkül, hanem a tisztelet megnyilvánulásaitól kísért szelídséggel, ami oly nélkülözhetetlen egy személy megnyeréséhez. Kétségkívül Isten gondviselésének különleges műve volt, hogy ezen utolsó időszakban, amikor oly közel volt már számára ama nap, amidőn Isten színe elé kell járulnia, alkalma nyílt e két irgalmas cselekedetre, ami az evangélium szerinti előre elrendelés jelei, hogy amikor elérkezik a halálos óra, a szeretet e két jótéteménye révén máris szívében őrizhesse annak bizonyosságát, hogy Isten meg fogja bocsátani bűneit, és néki adja a számára elkészített országot. Hiszen Isten abban a kegyben részesítette őt, hogy megbocsáthatta mások bűneit, és ily könnyedséggel segíthette meg őket szükségükben. Látjuk azonban majd, hogy Isten őt egyéb cselekedetekkel is egy valódi kiválasztott halálára készítette fel, amelyek nem csekély vigasztalást jelentenek számunkra.

Hozzánk költözése után harmadnapra olyan heves bélgörcs támadta meg, ami egészen elvette az álmát. De mivel hatalmas lelki erővel és nagy bátorsággal bírt, mindennap maga kelt fel, maga vette be a gyógyszereket, mert nem szenvedte volna, ha bármiben is terhünkre lett volna.

Az őt látogató orvosok súlyosnak nevezték a betegségét, de minthogy láza nem volt, nagy veszéllyel nem gondoltak. Fivérem azonban semmit nem bízott a véletlenre, ezért a bélgörcs negyedik napján – előbb tehát, mint ahogy állandó fekvést írtak elő számára – De Saint-Étienne plébános úrért küldött, és meggyónt, ám ekkor nem vette még fel az utolsó kenetet. Ugyanakkor valahányszor eljött a plébános úr a nála szokásos éberséggel, fivérem ezen alkalmak egyikét sem mulasztotta el, hogy újra és újra meggyónjon. Erről azonban egy szót sem szólt nekünk, nehogy megrémüljünk. Időnként megkönnyebbült kissé, s az ilyen időszakokat arra használta fel, hogy elkészítse végrendeletét, amelyben nem feledkezett meg a szegényekről. Valósággal erőszakot kellett tennie magán, hogy ne adjon nekik többet. Nekem azt mondta, hogy amennyiben Périer úr, Párizsba érkezvén, maga is hozzájárulna, minden vagyonát a szegényekre hagyná.

Vége is szíve-lelke egyébbel sem gondolt, mint a szegényekkel. Időnként ezt mondta nekem:

– Hogy lehet, hogy soha semmit nem tettem eddig a szegényekért, amikor oly nagy szeretetet érzek irántuk?

Én ilyenkor azt válaszoltam:

– Mert nem volt önnek ehhez elegendő vagyona.

Amire ő:

– Akkor pedig az időmet és az erőmet kellett volna nekik adnom; akkor ebben találtattam híjjával. És ha igaz, amit az orvosok mondanak, és Isten megadja, hogy felépülök e betegségből, elvégeztem magamban, hogy hátralevő napjaimban a szegények szolgálatán kívül nem lesz egyéb foglalatosságom és időtöltésem.

Ily érzelmekkel töltötte be Isten a szívét.

Béketűrése nem volt kisebb szereteténél. Akik vele voltak, oly sokat épültek általa, hogy mindannyian azt mondták, hogy soha nem éltek még ehhez hasonlót. Ha olykor azt találtuk mondani neki, hogy sajnáljuk, azt felelte, hogy ami őt illeti, nem talál az állapotában semmi gyötrelmeset, inkább a gyógyulástól reszket; s ha valaki megkérdezte, miért, csupán ennyit mondott:

– Mert ismerem az egészségben rejlő veszélyt, és a betegségek nyújtotta előnyöket.

De mivel nem tudtuk legyűrni a sajnálkozást, kivált leghevesebb fájdalmai idején, az előbbieket ezzel toldotta meg:

– Ne sajnáljatok engem! A betegség a keresztények természetes állapota, mert olyanok vagyunk ilyenkor, amilyenek mindenkor lennünk kellene, vagyis a szenvedések, a nyomorúságok közepette, minden javaktól és az érzéki örömtől megfosztottan, minden szenvedélytől mentesen, becsvágy és fősვნყenség nélkül, továbbá a halál szüntelen várásában. Nem ezek jegyében kellene a keresztényeknek leélni az életüket? S nem nagy boldogság vajon, amikor kénytelenségből kerülünk olyan állapotba, amilyenben jókedvünkől kellene lennünk?

És valóban azt láttuk, hogy szerette ezt az állapotot, amire csak kevés ember volna képes. Elvégre nincs mit tenni ilyenkor, csupán elfogadhatjuk alázattal és békességgel. Ezért tőlünk sem kért egyebet, mint hogy kérjük Istent, adja meg neki e kegyelmet. Igaz, ezt hallván, nem tudtunk mit szólni, ugyanakkor bennünket is ugyanazon lélek hajtott már, mint őt: vágyni a szenvedésre, s belátni, hogy ez azon állapot, amelyben a keresztényeknek mindig is meg kellene maradniuk.

Kívánván kívánt volna áldozni, ám az orvosok ezt mindig helytelenítették, mert nem gondolták, hogy betegsége annyira súlyos, ami szükségessé tenné az utolsó ostyát. Nem is találták helyénvalónak, hogy

éjszaka hozzák el neki, és éhomra adják ki neki, amikor nem annyira sürgető a szükség. Eközben a bélgörcs mind hevesebbé vált, ezért vízkúrát írtak elő számára, ami néhány napra megkönnyebbülést hozott, ám a hatodik kúra során szédülés jött reá nagy fejfájással. S dacára annak, hogy az orvosok nem rökönödtek meg ezen az eseten, mondván, ez csupán a pára miatt van, ő egyfolytában gyónt, és hihetetlen esedezések közepette kérte, hogy áldoztassák meg, s az Isten nevében találják ki, hogyan háríthatnák el a szándékával szemben emelt akadályokat. Addig erősködött, míg valaki az ott állók közül azt mondta neki, hogy nincs ez így jól, mégiscsak adnia kellene barátai véleményére, és jóformán nincs is már láza. Egyedül ő véli úgy, hogy helyes lenne házhoz hozatni az oltáriszentséget, és nem lenne már helyénvaló megvárni az alkalmat, amikor a templomban veheti magához, ahová remélhetőleg hamarosan maga is elmehet. Ő így felelt:

– Nem ismeritek a fájdalmamat, hiú reményekben ringatjátok magatokat; a fejfájdalomban, amiben szenvedek, van valami rendkívüli.

Látván mindazonáltal, hogy kívánsága ekkora ellenállásba ütközik, nem mert többet beszélni róla. Nekem viszont ezt mondta:

– Mivelhogy nem akarják megadni nekem azt a kegyelmet, szeretném azt valami jó cselekedettel helyettesíteni, és ha nem áldozhatom a Föben, szeretnék áldozni a tagokban. Ezért arra gondoltam, házunkba fogadunk egy szegény beteget, akinek hasonló gondoskodásban kell részesülnie, mint nekem. Mert bánt és zavar, hogy engem így kiszolgáljanak, miközben a szegények nagy sokasága, akik nálam rosszabbul vannak, a legszükségesebb dolgok hiányát szenvedik. Viseljük legalább egyvalakinek a gondját, és ne legyen különbség közte és köztem. Ez enyhíti annak fájdalmát, hogy semmiben nem szenvedek hiányt, amit nem tudok tovább elviselni, hacsak nem vigasztal meg az a tudat, hogy egy szegény ember az enyééhez hasonló jó bánásmódban részesül. Menjetez, kérlek, a plébános úr talán tud ajánlani valakit!

Még azon órában küldtettem a plébános úrért, aki azt üzenté, hogy az illető nincs szállítható állapotban; ám mihelyt felépül, mutatna számára egy lehetőséget a szeretet gyakorlására. Rábízna egy idős embert, akinek ő viselhetné gondját hátralevő napjaiban. A plébános úr ugyanis semmit nem kételkedett abban, hogy fivérem bizonyly meg fog gyógyulni.

Mivel belátta, hogy nem tud házába fogadni egy szegény embert, arra kért, költöztessük át a Gyógyíthatatlanokhoz, ugyanis minden vágya az volt, hogy a szegények között haljon meg. Közöltem vele, hogy az orvosok nem találták költöztetését helyénvalónak ebben az állapotban. E válasz éreztetően megsomorította, és megígértette velem, hogy – ha más nem – legalább ha valamelyest jobbra fordul az állapot, teljesítem e kérését.

Ezzel azonban nem kellett gondolnom, mivel fájdalma annyira hevessé vált, hogy a fájdalmak tetőzésekor megkért, vizsgálja meg orvos, ám máris aggályoskodni kezdett:

– Tartok tőle – mondta –, hogy túl sok keresgéléssel jár e kérés teljesítése.

Én azonban nem hagytam annyiban. Az orvosok úgy rendelkeztek, hogy tejet igyék, miközben még mindig azt bizonygatták, hogy semmilyen veszély nem áll fenn, hisz ez csupán migrénes fejfájás, ami a vízkúrából eredő párával vegyül. Mindazáltal mondhattak bármit, soha nem hitte el nekik. Megkért, kerítsek egy papot, hogy vele és velem lehessen azon éjszaka. Én olyan súlyosnak találtam az állapotát, hogy szó nélkül kiadtam, készítsenek elő gyertyát és mindent, ami szükséges a másnap reggeli áldozáshoz.

Ezen előkészületek nem voltak feleslegesek, és hamarabb lett rájuk szükség, mint gondoltuk, mivel úgy éjfél tájban, olyan heves görcs lepte meg, hogy amikor elmúlt, azt hittük, meghalt. Kimondhatatlanul bánkódtunk is – sok egyéb mellett – amiatt, hogy áldozás nélkül kellett meghalnia, jóllehet oly sokszor és olyan állhatatossággal kérte e kegyelmet.

Ámde Isten, aki e buzgó és igaz kérésében meg akart elégíteni őt, mintegy csoda által rövid időre megszüntette e görcsöt, és ismét teljes ítélőképessége birtokába helyezte őt, mint aki teljesen egészséges. Úgyannyira, hogy midőn a plébános úr, a Mi Urunk testével a kezében, szobájába lépett, és így kiáltott neki: „Íme Ő, aki után sóvárgott, és akit elhoztam Önnek!” – e szavak végképp felélénkítették. Mikor pedig a plébános úr odanyújtotta neki a szentséget, némi erőfeszítés árán, egészen egyedül, felkelt félig az ágyából, hogy nagyobb tiszteletet tanúsítson a szentség elvételekor. Midőn a plébános úr a megszokottak szerint a hit legfőbb misztériumairól kérdezgette őt, ő teljes odaadással így válaszolt:

– Igen, Uram, mindezt hiszem, és pedig teljes szívemből.

Majd oly meghatottan vette el az utolsó szentostyát és az utolsó kenetet, hogy könnyekre fakadt. Minden kérdésre megválaszolt, végül még köszönetet is mondott a plébános úrnak, s midőn elvette tőle az utolsó szentségfelvétel áldását, így szólt:

– Ne hagyjon el engem Isten soha!

Ezek voltak az utolsó szavai. Mert miután hálákat adott, a görcsök egy szempillantás alatt ismét reátörtek, és nem is távoztak el többé, nem hagytak ezután lelke számára egyetlen nyugodt pillanatot sem. Csak a halál vetett véget nekik, amely huszonnégy órával később következett be, vagyis ezer-hatszázhatvankettő augusztusának tizenkilencedik napján, éjjel egy órakor, harminckilenc évvel és két hónappal az után, hogy megszületett.

Kiadja az Aeternitas Irodalmi Műhely,

Felsőörs www.aeternitas.hu

E-mail: info@aeternitas.hu

Felelős kiadó: az Aeternitas ügyvezetője

Fedélterv: Varju Mihály · Tördelés: Izinger Edit

Nyomtatás és kötés: OOK-Press Kft. (Veszprém)

Felelős vezető: Szathmáry Attila

ISBN 963 867 401 6

Tel.: (87) 577 021

Fax: (87) 477 022